

ΔΙΑΦΗΜΙΣΙΣ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΑΙ

ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Π. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

Δρος Οικονομικῶν Ἐπιστημῶν

Ἡ διαφήμισις τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων προσέλαβε σήμερον ἰδιόζουσαν ἐπικαιρότητα. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς σειρὰν παραγόντων, ἐσωτερικῶν καὶ διεθνῶν. Οὕτω, ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς ἡ οὐσιαστικὴ περικοπὴ τῆς Ἀμερικανικῆς βοήθειας καὶ ἡ ἀδήριτος ἀνάγκη συγκεντρώσεως ἐπαρκῶν συναλλαγματικῶν πόρων, τόσον διὰ τὴν διατήρησιν τῶν εἰσαγωγῶν εἰς τὰ ἀπαραίτητα ὄρια, ὅσον καὶ τὴν μερικὴν χρηματοδότησιν τοῦ προγράμματος ἀνασυγκροτήσεως, κατέστησαν κοινὴν πλέον συνείδησιν ὅτι ἡ μεγίστη δυνατὴ αὐξήσις τῶν ἐξαγωγῶν ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν οικονομικῆς ἐπιβιώσεως τῆς χώρας. Σήμερον, λοιπόν, ἡ ὅλη ἐξαγωγικὴ προσπάθεια συντελεῖται ἐντὸς διαφορετικοῦ ψυχολογικοῦ κλίματος ἐν συγκρίσει μὲ τὴν πρὸ τοῦ 1952 περίοδον. Ἐπὶ πλέον ὑπάρχουν ἕτεροι ἀντικειμενικοὶ λόγοι ἐξηγοῦντες τὴν σημειωθεῖσαν μεταστροφὴν Οὕτω ἀπὸ τοῦ 1953 καὶ ἐντεῦθεν, ἡ νομισματικὴ ἀναπροσαρμογὴ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς ἐξαιρετικὰς ἐσοδείας ἐπέτρεψαν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐξαγωγῶν πρὸς ἀνώτερα ἐπίπεδα. Αἱ τιμαὶ κατέστησαν περισσότερον συναγωνιστικά. Διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον ἡ ἀξία τῶν ἐξαγωγῶν τείνει νὰ προσεγγίσῃ τὰ 200 περίπου ἑκατ. δολλάρια, ἤτοι ν' ἀποκαθίσταται εἰς τὸ ὕψος τῶν ἐξαγωγῶν τοῦ 1938 (ἐκφραζομένου εἰς δολλάρια ἀγοραστικῆς δυνάμεως 1938). Ὑπάρχουν ἐπίσης σοβαραὶ ἐνδείξεις ὅτι θὰ ἀρχίσῃ ἡ συστηματικὴ ἐνίσχυσις τῶν ἐξαγωγῶν διὰ καταλλήλου πιστοδοτήσεως, φορολογικῶν ἀπαλλαγῶν καὶ ἄλλων μέτρων. Ἐπίσης διηρῶνθη ὁ τομεὺς δράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐξαγωγέως. Εἶναι δὲ εὐτύχημα ὅτι ἡ πλειονότης τῶν πεπειραμένων καὶ δραστηρίων Ἑλλήνων ἐξαγωγέων ἔθεσεν ὡς βάσιν τῶν ἐξαγωγῶν τὸ πασίγνωστον ἐμπορικὸν ἀξίωμα τοῦ «ἡ τιμιότης εἶναι ἡ μακροχρονίως καλυτέρα πολιτικὴ».

Ἐξ ἴσου ἀποφασιστικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἐπανεξέτασιν τοῦ ὅλου ἐξαγωγικοῦ προβλήματος, καὶ ἐιδικώτερον τὴν ἀξιολόγησιν τῆς διαφημίσεως ὡς προωθητικοῦ παράγοντος, ἀποτελοῦν αἱ ἐξῆς μεταβολαὶ εἰς τὰς διεθνεῖς ἀγοράς.

Πρῶτον ἡ ὀλοσχερὴς κατάργησις τῶν πάσης φύσεως ἐλέγχων, ὅπως ἡ διὰ δελτίων διανομὴ εἰδῶν διατροφῆς, αἱ εἰς μεγάλην κλίμακα κρατικαὶ ἀγοραὶ, αἱ διατιμήσεις καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀπὸ τοῦ 1954 καὶ ἐντεῦθεν ἐπέρχεται ἡ εἰς αὐξουσαν κλίμακα ἀποκατάστασις τῆς δραστηριότητος τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐμπορίου (τυπικὸν παράδειγμα εἶναι ἡ Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ). Ὁ ἰδιώτης εἰσαγωγεὺς ἀδέσμευτος πλέον κινεῖται μὲ γνάμονα

τὴν καλύτεραν ποιότητα καὶ προσφορωτέραν τιμὴν πρὸς ἐφοδιασμὸν τῆς καταναλώσεως. Μὲ τὴν βαθμιαίαν ἐπάνοδον τοῦ ἐμπορίου, διεθνoῦς καὶ ἐσωτερικοῦ, εἰς τὸ καθεστῶς τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, ὁ καταναλωτὴς ἐπανάκτησεν ἀντιστοίχως τὴν δεσπόζουσαν θέσιν του, οὕτως ὥστε αἱ προτιμήσεις του ν' ἀποτελοῦν τὸν τελικὸν ρυθμιστὴν τῆς ζητήσεως. Δεῦτέρω ἐξέλιξις ὑπῆρξεν ἡ συνεχὴς αὔξησης τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τοῦ ἐλευθέρου δυτικοῦ κόσμου καὶ ἰδιαιτέρως τῆς Εὐρώπης, ὅπου τὰ ἐπίπεδα καταναλώσεως ἔφθασαν εἰς πρωτοφανῆ ὕψη. Ἄρκει ν' ἀναφέρωμεν ὅτι ἡ κατὰ κεφαλὴν κατανάλωσις σιγαρέττων εἰς τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν ἀνῆλθεν ἀπὸ 462 τὸ 1950 εἰς 773 τὸ 1954. Ἡ κατανάλωσις οἴνου εἰς τὸ Ἡνωμένον Βασίλειον ἐσημείωσεν ἀξιόλογον ἄνοδον κατὰ τὰ τελευταῖα τρία ἔτη Χάρις εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ εἰσοδήματος τῶν εὐρυτάτων λαϊκῶν μαζῶν εἰς τὸν δυτικὸν κόσμον ζητοῦνται μεγαλύτεραι ποσότητες καλύτερας ποιότητος πάσης φύσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Τέλος ἐσημειώθη βραδεία μὲν ἀλλὰ σταθερὰ ἄρσις τῶν ποσοτικῶν περιορισμῶν, οἱ ὅποιοι πλήττουν κυρίως τὰ γεωργικὰ προϊόντα καὶ συνεπῶς παρεμποδίζουν τὰς ἑλληνικὰς ἐξαγωγὰς.

Ἀποτέλεσμα ὄλων αὐτῶν τῶν εὐνοϊκῶν ἐξελίξεων εἶναι ἡ αὔξησης κατ' ἀρχὴν τῶν δυνατοτήτων τοποθετήσεως ἑλληνικῶν προϊόντων εἰς τὰς διεθνεῖς ἀγοράς. Ἀντιθέτως ἐντείνεται καὶ ὀξύνεται ἀντιστοίχως ὁ ἀνταγωνισμὸς ἐκ τῶν ὁμοειδῶν προϊόντων ἄλλων χωρῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ διαφήμισις ἀποκτᾷ δεσπόζουσαν θέσιν ὡς μέσον προωθήσεως τῆς ἐξαγωγικῆς προσπάθειας, ἰδίᾳ προκειμένου περὶ προϊόντων τὰ ὅποια ὑπερέχουν ποιοτικῶς ἀλλ' ὕστερον ἀπὸ ἀπόψεως τιμῆς.

Τί δύναται νὰ ἐπιδιώξῃ ἡ διαφήμισις τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων; Νομίζομεν δύο βασικοὺς σκοποὺς: Πρῶτον τὴν πραγματοποίησιν τῆς εὐυτέρας διαδόσεως τῶν ἤδη γνωστῶν προϊόντων, τόσον εἰς παλαιὰς ὅσον καὶ εἰς νέας ἀγοράς· δεῦτερον, τὴν εἰσαγωγὴν καὶ διάδοσιν εἰς παλαιὰς καὶ νέας ἀγοράς νέων προϊόντων, τῶν ὁποίων ἡ παρ' ἡμῖν παραγωγή ἀφήνει ἤδη σημαντικὰ περιθώρια ἐξαγωγῆς. Τυπικὰ παραδείγματα νέων προϊόντων εἶναι ὁ βάμβαξ, ἡ ὄρυζα, τὰ τοιμέντα, τὰ ἐξαιρετικῆς ποιότητος ὑφάσματα καὶ ἄλλα εἶδη τῆς ἐν μέσῳ τόσων δυσχερειῶν ἀναπτυσσομένης ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Ἐκ τῶν δύο τούτων ἀντικειμενικῶν σκοπῶν ὁ δεῦτερος εἶναι ἴσως ὁ δυσκολώτερος. Ὡς γνωστόν, ἡ διάνοιξις νέων ἀγορῶν καὶ ἡ διάδοσις νέων προϊόντων προσκρούει εἰς τὴν «ἀντίστασιν τῶν καταναλωτῶν», ἡ προσήλωσις τῶν ὁποίων εἰς γνωστοὺς τύπους ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος ψυχολογικῆς ἀδρανείας Ἡ παρ' ἡμῖν ξενομανία ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτήν, δικαίως δὲ θεωρεῖται ὡς σοβαρὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν πρόοδον τῆς βιομηχανίας, καὶ ἐνῶ εἶναι ἀδικαιολόγητος πλέον, ἐξακολουθεῖ ἐν τούτοις, ν' ἀντιπροσωπεύῃ κίνδυνον ἀναμφισβήτητον. Ἡ κατάκτησις τῶν νέων ἀγορῶν ἀποτελεῖ, τρόπον τινά, τὴν ἐπιθετικὴν ἐνέργειαν διασπάσεως εἰς τὸν πόλεμον τῆς διαφήμισεως, ἐνῶ ἡ διατήρησις γνωστῶν ἀγορῶν ἀντιπροσωπεύει ἀμυντικὴν ἐνέργειαν. Πιστεύομεν ὅτι διάφορα πρέπει νὰ εἶναι τὰ μέσα καὶ διάφορος ἡ τακτικὴ

προκειμένου περί του δευτέρου αντικειμενικού σκοπού.

Προτού θίξομεν τὸ ζήτημα τοῦ καταλλήλου ὄργάνου τῆς διαφημιστικῆς προσπάθειάς τῶν ἐξαγωγικῶν προϊόντων, ἐνδεικνυται νὰ τονίσωμεν ὅτι ὑφίστανται διεθνῶς ὠρισμένοι εὐνοϊκοὶ προϋποθέσεις διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁλόκληρος ὁ πολιτισμὸς τοῦ Δυτικοῦ κόσμου, πνευματικὸς καὶ ὕλικός, ἔχει βαθεῖας τὰς ρίζας εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κόσμον. Καὶ ἡ πλεον ἐπιφανειακὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἐλευθέρου κόσμου ἀποκαλύπτει πόσον βαθεῶς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἔχει ἐμποτίσει τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ μέσου πολίτου. Εἰς τὸν ψυχικὸν κόσμον τῶν λαῶν, ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία, ἐ.π., διεισδύσασα καὶ εἰσχωρήσασα ἐπὶ αἰῶνας, ἀποτελεῖ σήμερον, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν γνωστὸν ὄρον τοῦ Jung, τὸ συλλογικὸν ὑποσυνειδητὸν τῶν Δυτικῶν λαῶν. Προσφάτως ἐλέχθη ὑπὸ διαπρεποῦς ξένου ἱστορικοῦ ὅτι «ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία ἔχει ἐπηρεάσει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὴν νοοτροπίαν τοῦ κάθε Εὐρωπαίου, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ τεραστία διαπλαστικῆς τῆς σημασίας». Ἐν μέσῳ λοιπὸν τῆς καθολικῆς αὐτῆς ταυτίσεως πάσης πνευματικῆς ἐκδηλώσεως μὲ τὰς πολυπλεύρους ἐκδηλώσεις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, εἶναι φυσικὸν ἢ διαφήμισις εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ κόσμου νὰ ἐκμεταλλεῖται συστηματικῶς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ σύμβολα. Ὑπὸ τὴν συγκεκριμένην αὐτὴν ἔννοιαν ὑπάρχει προκκαλλιεργημένο, πρόσφορον καὶ γόνιμον ἔδαφος πρὸς διαφήμισιν ἑλληνικῶν προϊόντων διὰ τῆς καταλλήλου χρησιμοποιήσεως τῶν παγκοσμίως καθιερωμένων καὶ ἀποδεκτῶν ἑλληνικῶν συμβόλων τὰ ὁποῖα, ψυχολογικῶς, συνδέονται μὲ τὸν γεωγραφικὸν χῶρον ποῦ λέγεται Ἑλλάς. Ἐνῶ ἄλλοι λαοὶ ἠγωνίσθησαν νὰ προβάλουν τὰς ὀλίγας ἐθνικὰς τῶν παραστάσεις ὡς παγκόσμια σύμβολα, ἡμεῖς εὐρισκόμεθα ἀπὸ διαφημιστικῆς πλευρᾶς πρὸ μιᾶς ἐτοίμου κληρονομίας, τὴν ὁποῖαν ἀπομένει νὰ ἀξιοποιήσωμεν καταλλήλως. Τὸ εὐτυχὲς τοῦτο γεγονός, αὐτὴ ἡ προεργασία αἰῶνων ἢ καταλήξασα διὰ τῆς ἐπιλογῆς εἰς τὴν ἐπιβίωσιν τῶν πνευματικῶς καὶ αἰσθητικῶς ἀρτιωτέρων συμβόλων ἐπιτρέπει ἕναν ἰδεώδη συνδυασμὸν διαφημίσεως ἐξαγωγικοῦ προϊόντος καὶ τουρισμοῦ, ὁ ὁποῖος τείνει νὰ ἀποβῇ μία τῶν σημαντικωτέρων πηγῶν συναλλάγματος.

Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸ ζήτημα τοῦ προσφορωτέρου ὄργάνου, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἄσκησιν τῶν διαφημίσεων τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων. Νομίζομεν ὅτι τελικῶς ἡ ἐπιτυχὴς ἐκλογή τοῦ καταλληλοτέρου φορέως τῆς διαφημιστικῆς πολιτικῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὀρθῆς τοποθετήσεως τοῦ προβλήματος τῆς διαφημίσεως. Μόνον ἐὰν πεισθῶμεν ὅτι ἡ διαφήμισις τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων εἶναι σήμερον ἐξ ἴσου ἀναγκαία, ἀποδοτικὴ καὶ παραγωγικὴ ἐπένδυσις, ὅπως π.χ. ἡ χρῆσις βελτιωμένων μηχανικῶν μέσων εἰς τὴν παραγωγὴν διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς στρεμματικῆς ἀποδόσεως, τότε μόνον θὰ συλλάβωμεν ὀρθῶς τὴν οὐσίαν τοῦ ὄλου προβλήματος. Ἐὰν ἐκκινήσωμεν ἐκ τῆς πεπλανη-

μένης ἀρχῆς ὅτι ἀρκεῖ ἢ κατὰ καιροὺς σπασμωδικὴ προχειρόλογος καὶ ἀσυντόνιστος διαφήμισις τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ προϊόντος, τότε πενιχρὰ θὰ εἶναι τὰ ὄφελι. Ἐάν δὲν μελετήσωμεν σοβαρῶς τὰς μεθόδους διαφημίσεως ὠρισμένων γειτόνων καὶ ἀνταγωνιστῶν μας, τότε ἡ ὅλη προσπάθεια εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν

Θὰ ἐξετάσωμεν τώρα ποῖα θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἢ σύνθεσις τοῦ Ὁργανισμοῦ Διαφημίσεως τῶν Ἑλληνικῶν Προϊόντων. Αἱ προτάσεις, διὰ νὰ ἔχουν πρακτικὴν ἀξίαν, πρέπει νὰ εὐρίσκωνται ἐντὸς τῶν σημερινῶν οἰκονομικῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας, ἄλλως θὰ ἀποτελέσουν ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ μεταπολεμικὰ μεγαλεπίβολα σχέδια τὰ ὁποῖα παραμένουν εἰς τὸ χαρτί. Εἶναι πλέον καιρὸς ὅπως οἱ τεχνικοὶ καὶ οἱ οἰκονομολόγοι παύσουν νὰ ὁμοιάζουν μὲ τοὺς ἰατροὺς τῆς κατοχῆς, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν ἐποχὴν παντελοῦς ἐλλείψεως καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄρτου συνίσταν ὑπερσιτισμὸν ὡς φάρμακον κατὰ τῆς ἀδυναμίας. Ἐφ' ὅσον ὁ Ὁργανισμὸς οὗτος πρέπει ν' ἀσχοληθῆ πρωτίστως, ἂν ὄχι ἀποκλειστικῶς μὲ ἐθνικὴν διαφήμισιν,—διὰ λόγους τοὺς ὁποίους θὰ ἐξηγήσωμεν κατωτέρω—πρέπει ἐν πρώτοις νὰ διαθέτῃ ἀρτίως ὀργανωμένον ἐπιτελεῖον ἐρεῦνης τῶν ξένων ἀγορῶν, παλαιῶν καὶ νέων. Βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ μιμηθῶμεν τὰς πλουσιωτέρας χώρας ἢ ἐκείνας αἵτινες ἤδη ἀνεγνώρισαν τὴν κολοσσιαίαν σημασίαν τῆς μελέτης τῶν ξένων ἀγορῶν, ὅπως ἡ Γερμανία καὶ ἡ Δανία. Εἰς μὲν τὴν Κολωνίαν λειτουργεῖ ἐξάιρετον Ἰνστιτούτον Ξένων Ἀγορῶν, τὸ ὁποῖον συγκεντρώνει πᾶσαν πληροφορίαν σχετιζομένην μὲ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν τῶν διαφόρων χωρῶν, ἤτοι στοιχεῖα διὰ τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα, τὴν κατανομήν του, τὸ ὕψος καταναλώσεως, τὰς βασικὰς προτιμήσεις τοῦ καταναλωτικοῦ κοινοῦ καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰς τὴν Κοπεγχάγην ὑπάρχει Ἐξαγωγικὸν Ἰνστιτούτον παρὰ τῆ Σχολῇ Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν. Πρὸ διετίας, ὁμὰς φοιτητῶν ὑπὸ τὸν Διευθυντὴν τῆς Σχολῆς ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἐπιτόπιον μελέτην τῆς ἀγορᾶς, φαίνεται δὲ ὅτι ἐκ τῆς προσωπικῆς αὐτῆς ἐπαφῆς ἐδημιουργήθησαν εὐκαιρίαι τὸν ὄψεως τῶν Ἑλληνο-δανικῶν ἐμπορικῶν σχέσεων. Ἐφ' ὅσον ἐλλείπουν τὰ οἰκονομικὰ μέσα διὰ τὴν ἴδρυσιν τοιοῦτου ἐξειδικευμένου καὶ ἀνεξαρτήτου Ἰνστιτούτου ἢ Γραφείου Ἐρευνῶν, ἡ μόνη λύσις εἶναι ὁ συντονισμὸς τῆς δράσεως πλείστων ἐπὶ μέρους ὑπηρεσιῶν, τῶν Ὑπουργείων, τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἐμποροβιομηχανικῶν Ἐπιμελητηρίων. Ἐάν ἡ ἐπὶ μέρους δραστηριότης ὄλων αὐτῶν τῶν ὑπηρεσιῶν συντονισθῆ καὶ τύχουν τῆς καταλλήλου ἐπεξεργασίας τὰ συγκεντρούμενα στοιχεῖα ὥστε νὰ ὑποβοηθοῦν τὸ ἔργον τῆς διαφημίσεως τῶν ἐξαγωγῶν, τότε σημαντικὸν ὄφελος θὰ προκύψῃ. Φυσικὰ τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἰδεώδη λύσιν, ἀλλὰ ἡ οἰκονομικὴ πραγματικότης ἐν Ἑλλάδι δὲν ἐπιτρέπει τὰς πολυτελείας τῶν ξένων χωρῶν. Ἐτέρα λύσις θὰ ἦτο ἡ σύστασις γραφείου ἐρευνῶν εἰς ἕνα ἐκ τῶν ἀνωτέρων πνευματικῶν ἰδρυμάτων τῆς χώρας, π.χ. ὡς τμήμα τοῦ Γραφείου Ἐρευνῶν τῆς Ἀνωτέρας Σχολῆς Βιομηχανικῶν Σπουδῶν.

Κατὰ δεύτερον λόγον ὁ Ὁργανισμὸς Διαφημίσεως Ἑλληνικῶν

Προϊόντων, ἐκτὸς τῆς βοηθείας ὑπὸ μορφήν συστηματικῆς μελέτης τῶν ξένων ἀγορῶν, πρέπει νὰ ἔχη ἴδιον προσωπικόν. Ἀποστολὴ τοιαύτης ἐθνικῆς σημασίας ὡς ἡ διαφήμισις τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων, θὰ ἔχη πιθανότητος ἐπιτυχίας μόνον ἐὰν κινητοποιηθοῦν τὰ ἰκανώτερα ἐν Ἑλλάδι πρόσωπα ἐξ ὄλων τῶν συναφῶν κλάδων. Ἀπὸ καλλιτεχνικῆς πλευρᾶς, ἐν πρώτοις, θὰ πρέπει νὰ ἐπιστρατευθοῦν αἱ ἀνεγνωρισμένα πνευματικά καὶ καλλιτεχνικά προσωπικότητες τῆς χώρας, αἱ ὁποῖαι διὰ τῶν συνδέσμων των, ὅπως τὸ Καλλιτεχνικὸν Ἐπιμελητήριον, θὰ προσφέρουν συνεχῶς τὰς ὑπηρεσίας των μόνον εἰς πρόσωπα ἀνεγνωρισμένης πείρας καὶ καλλιτεχνικῆς ἀξίας πρέπει νὰ ἀνατίθεται ἡ ἀνεύρεσις τῶν καταλληλοτέρων συμβόλων διαφημίσεως καὶ ἡ ἀρίστη αἰσθητικὴ αὐτῶν ἐμφάνισις, οὕτως ὥστε ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς ἀρχαιολατρίας καὶ ἀρχαιοπληξίας τοῦ Δυτικοῦ κόσμου νὰ ἀποδώσῃ τὰ μέγιστα. Ἐφ' ὅσον εὐρισκόμεθα ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς συμβολῆς τῆς τέχνης εἰς τὴν διαφημιστικὴν προσπάθειαν, ἐπιβάλλεται νὰ τονίσωμεν ὅτι ὠρισμένα χῶραι ἀντελήφθησαν τὴν σημασίαν τῶν ἀπόψεων τοῦ Ἄγγλου αἰσθητικοῦ Ruskin περὶ τῆς οἰκονομικῆς σημασίας τῆς τέχνης εἰς τὴν βιομηχανίαν. Βάσει τῶν κατευθύνσεων αὐτῶν ἡ Δανία καὶ ἡ Σουηδία, ἐξάγουν μεγάλας ποσότητας εἰδῶν αἰσθητικῶς ἀρτίων. Εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν καὶ τὴν Γερμανίαν ὑπάρχουν ὑπηρεσίαι βιομηχανικοῦ σχεδίου, αἱ ἀσχολούμεναι μὲ τὴν περισσότερον αἰσθητικὴν ἐμφάνισιν τῶν εὐρείας χρήσεως βιομηχανικῶν προϊόντων. Ἐκτὸς τῶν ὑπὸ αὐστηρὰν ἔννοιαν καλλιτεχνῶν, ἀπαραίτητος εἶναι ἡ συμβολὴ καὶ τῶν εἰδικῶν περὶ τὴν τεχνικὴν τῆς διαφημίσεως, ἡ ὁποία ἀλλαχοῦ ἐπετέλεσε τεραστίας προόδους. Παρ' ἡμῖν ὑπάρχουν πλεῖστα ὅσα ἰκανὰ στελέχη, χάρις εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ἐπίπεδον διαφημίσεως, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως πρωτοτυπίας ὅσον καὶ καλοῦ γούστου, ἔφθασεν ἤδη τὰ διεθνεῖ ἐπίπεδα. Φυσικὰ περιττὸν νὰ τονισθῇ, ὅτι τὸ καλλιτεχνικὸν διαφημιστικὸν πλαίσιον πρέπει πάντοτε νὰ συνοδεύεται ὑπὸ τοῦ καταλλήλου κειμένου διατυπωμένου ἀπταιστώως εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς χώρας προορισμοῦ. Πέραν τῆς βασικῆς αὐτῆς προϋποθέσεως πρέπει νὰ προσέξωμεν τὴν οὐσιωδῶς διάφορον νοοτροπίαν τοῦ καταναλωτικοῦ κοινοῦ ἐκάστης χώρας, οὕτως ὥστε νὰ προβάλωμεν τὰ προϊόντα μας κατὰ τρόπον προκαλοῦντα τὴν πλέον εὐχάριστον ἀντίδρασιν τοῦ κοινοῦ. Ἡ καλῶς ὀργανωμένη τεχνικὴ τῆς διαφημίσεως τῶν ἄλλων χωρῶν ἐκμεταλλεύεται ἀκριβῶς τὰς ψυχολογικὰς καὶ αἰσθητικὰς ἀποχρώσεις ἐνὸς ἐκάστου καταναλωτικοῦ κοινοῦ, καὶ προσαρμόζει ἀναλόγως τόσον τὴν ἐμφάνισιν τοῦ συμβόλου ὅσον καὶ τὴν διατύπωσιν τοῦ κειμένου. Προκειμένου περὶ βρεταννικοῦ καταναλωτικοῦ κοινοῦ χρησιμοποιεῖται συνήθως μετριόφρον ὕφος, ἐνῶ περὶ ἀμερικανικοῦ γίνεται χρῆσις ἢ κατὰχρησις διακοσμητικῶν ἐπιθέτων εἰς τὸν ὑπερθετικόν.

Διὰ νὰ κινηθῇ ὁ Ὄργανισμὸς Διαφωτίσεως, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν ὑποτυπώδη του μορφήν, χρειάζεται νὰ διαθέτῃ ὀπωσδήποτε εἰδικούς πόρους. Τὰ ἔσοδά του πρέπει νὰ βασιζῶνται καὶ εἰς ἰδιωτικὰς εἰσφοράς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπιχορήγησιν ἐκ τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ. Εἰς τὴν χρηματο-

δότησιν του θά ήδύνατο ίσως νά συμβάλη και τὸ Ἑλληνικὸν Κέντρον Παραγωγικότητος, θά ἔπρεπε δὲ νά διατεθῆ και μέρος τῶν κονδυλίων τῆς τεχνικῆς βοηθείας. Ἐάν ὅμως ἡ ἔκτασις τῆς διαφημιστικῆς προσπάθειας ἀποδειχθῆ μεγαλυτέρα τῶν διαθεσίμων πόρων, δὲν θά ἦτο ἄσκοπος, ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, ἡ καθιέρωσις εἰσφορᾶς τινὸς ἐπὶ τῶν εισαγομένων εἰδῶν πολυτελείας. Ἡ πρότασις αὕτη γίνεται μὲ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν, λόγω τῆς γενικῆς ἀπροθυμίας διὰ περαιτέρω ἐπιβαρύνσεις ἐπὶ τῶν παραγωγικῶν τάξεων, πάντως ἐάν ἀναγνωρισθῆ ἡ τεραστία σημασία τῆς διαφημίσεως τῶν προϊόντων διὰ τὴν αὐξησιν τῶν ἐξαγωγῶν, τότε τὰ ἀναγκαῖα μέσα θά πρέπει νά ἐξευρεθοῦν κατὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον.

Ἐάν, τέλος, λάβῃ σάρκα και ὄστᾶ ὁ Ὅργανισμὸς Διαφημίσεως τῶν Ἑλληνικῶν Προϊόντων, τότε, συμφώνως μὲ τὸ κριτήριον τῆς μεγίστης ἀποδοτικότητός του, θά ἀποφασισθῆ ἐάν πρέπει νά ὑπάγεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐμπορίου ἢ νὸ ἔδρευῃ εἰς τὸν Πανελληνίον Σύνδεσμον Ἐξαγωγέων ἢ τὰ Ἐμποροβιομηχανικὰ Ἐπιμελητήρια.

Ἀνεξαρτήτως τῆς τελικῆς μορφῆς, ἡ ὁμαλὴ και ἀποδοτικὴ λειτουργία τοῦ Ὁργανισμοῦ τούτου θά ἐξαρτηθῆ ἐκ τῆς συμβολῆς τῶν παραγωγικῶν τάξεων τῆς χώρας τῶν ἐκπροσωπούμενων ὑπὸ τοῦ Πανελληνίου Συνδέσμου Ἐξαγωγέων, τῶν Ἐμποροβιομηχανικῶν Ἐπιμελητηρίων και τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχάνων. Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐκπροσώπων τῶν Ὁργανώσεων αὐτῶν ἐπιβάλλεται οὕτως ὥστε ὁ Ὅργανισμὸς διαφημίσεως ἑλληνικῶν προϊόντων νά εὐρίσκεται πάντοτε εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὰς μεταβαλλομένας συνθήκας τῶν διεθνῶν ἀγορῶν. Θά ἐξασφαλίζῃ ἐπίσης εὐελίξιαν περὶ τὴν λήψιν ἀποφάσεων αἵτινες συχνότατα ἀπαιτοῦν ἔγκαιρον ἐκτίμησιν τῆς καταστάσεως και ταχυτέραν δρᾶσιν. Βασικὴν ὅμως σημασίαν ἔχει ὅπως ὁ Ὅργανισμὸς οὗτος ἀποκτήσῃ ὄχι ἀπλῶς συμβουλευτικὸν χαρακτήρα ἀλλὰ μεταβληθῆ εἰς πραγματικὸν ὄργανον ἀσκήσεως διαφημιστικῆς πολιτικῆς. Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐκπροσώπων τῶν ἀνωτέρω Ὁργανισμῶν εἶναι ἰδιαιτέρως ἀναγκαῖα, διότι παραλλήλως πρὸς τὴν κατάστρωσιν μακροχρονίου και συντονισμένου σχεδίου διαφημίσεως, θά πρέπει νά παρακολουθηται και ἡ υἰοθέτησις συμπληρωματικῶν ἀλλ' ἐξ ἴσου πρωταρχικῆς σημασίας μέτρων, ὅπως ἡ καθιέρωσις αὐστηροῦ ποιοτικοῦ ἐλέγχου και ἡ αὐξουσα τυποποίησις τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων. Ὅλα τὰ μέτρα αὐτὰ εἶναι ἀλληλένδετα, διότι και ἡ πλέον δραστικὴ διαφήμισις προϊόντων κακῆς ἢ ἀσταθοῦς ποιότητος καταλήγει εἰς ἀποτυχίαν, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ποιοτικὴ βελτίωσις αὐτῆ καθ' ἑαυτὴν και ἄνευ τῆς καταλλήλου διαφημιστικῆς ἐκστρατείας ἀποδίδει εἴτε βραδύτερον εἴτε ὀλιγώτερον τοῦ δέοντος. Περιττὸν νά τονισθῆ ὅτι μεταξὺ τῶν εὐμενῶν ἀποτελεσμάτων ἐκ τῆς λειτουργίας ἐνός τοιούτου Ὁργανισμοῦ θά εἶναι, πλὴν τῆς ἐλπιζομένης αὐξήσεως τῶν ἐξαγωγῶν και ἡ καθοδήγησις τῶν ἐπὶ μέρους παραγωγικῶν κλάδων ὡς πρὸς τὴν ποιότητα και τοὺς τύπους τῶν ζητουμένων προϊόντων ἀναλόγως ἐκάστης ἀγορᾶς.

Τοιοῦτος Ὁργανισμὸς πρέπει νά ἀναλάβῃ ἀποκλειστικῶς τὴν ἐθνικὴν διαφήμισιν, διότι τὴν στιγμὴν ταύτην συστηματικὴ διεξάγεται διαφήμισις ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἄλλων χωρῶν.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΥ

BERNARD LAVERGNE, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Αίλλης

Μετάφρασις : ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΜΒΥΣΙΔΟΥ, Καθηγητοῦ τῆς Α.Σ.Β.Σ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Αίλλης Bernard Lavergne εἶναι γνωστὸς ὡς ὁ κυριώτερος ἀπολογητὴς τῆς θεωρίας τοῦ συνεργατισμοῦ ὡς διεμόρφωσε αὐτήν ἐν Γαλλίᾳ ὁ καθηγητὴς Charles Gide. Ὡς εἶναι δὲ γνωστὸν ὁ Ch. Gide ἐθεμελίωσε τὸν συνεργατισμὸν ἐπὶ αὐτονόμου θεωρητικῆς βάσεως, ἀποχωρίσας αὐτὸν ἀπὸ τὸν σοσιαλισμὸν καὶ τὸν κεφαλαιοκρατισμὸν.

Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτήν ὁ συνεργατισμὸς (cooperatisme) εὐρίσκειται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν τοῦ ὁποίου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπορρίπτει τὴν ἀρχὴν τῆς καταργήσεως τῆς ἰδιοκτησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν ἀσπάζεται τὰς νέας

ἀρχὰς αὐτοῦ περὶ κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν. Ἐξ ἄλλου ἀντιτίθεται καὶ πρὸς τὸν κεφαλαιοκρατισμὸν, ἐφ' ὅσον στρέφεται ἐναντίον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, δηλ. ἐναντίον τοῦ κέρδους, τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει νὰ ἐξαφανίση καὶ οὕτω νὰ καταβιάσῃ τὸ κεφάλαιον ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ κυριάρχου, εἰς τὴν θέσιν ἀπλοῦ μισθοῦτοῦ.

Συνεχίζων τὴν διδασκαλίαν τῆς θεωρίας τοῦ συνεργατισμοῦ τῆς ἐδραζομένης ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω βάσεων ὁ B. Lavergne δὲν παραλείπει νὰ συμπληρώσῃ, νὰ ἀναθεωρῇ καὶ νὰ διορθώσῃ ταύτην, καταβάλλων πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν ὅπως στηρίξῃ τὰς θεωρητικὰς αὐτοῦ ἀπόψεις ἐπὶ ρεαλιστικῆς βάσεως, ἀποκρούων πᾶσαν ἰδέαν ἀπορρέουσαν ἐξ ὄνειροπόλου καὶ οὐτοπιστικῆς διαθέσεως.

Ὅτω λοιπὸν συμπληρωμένη, ἀναθεωρημένη καὶ διορθωμένη ἡ θεωρία τοῦ συνεργατισμοῦ ἐμφανίζεται εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν μελέτην «**Ἡ φιλοσοφία καὶ τὸ μέλλον τοῦ συνεργατισμοῦ**» ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ἀπόσταγμα τῶν θεωριῶν τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ch. Gide παραμένει ἐν Γαλλίᾳ ὁ θεωρητικὸς ἀρχηγὸς τῆς σχολῆς τοῦ συνεργατισμοῦ.

† ΔΗΜ. Ι. ΚΑΜΒΥΣΙΔΗΣ

Εἶναι κοινοτοπία νὰ θεβαιώσῃ τις ὅτι τὸ συνεταιριστικὸν καθεστὼς εὐρίσκειται εἰς πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἰσχυρὸν κεφαλαιοκρατικὸν καθεστὼς. Ἀφ' ὅτου ὑπάρχουσι συγγραφεῖς ἀσχολούμενοι μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ συνεργατισμοῦ, ἅπαντες οὗτοι ἔχουν ἐξάρει τὴν ἀντίθεσιν τῶν ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι διαχωρίζουν τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀπὸ τὰς διαφόρους ἄλλας ἐταιρείας τὰς ἐμφοροῦμενας ὑπὸ τοῦ καπιταλιστικοῦ πνεύματος. Ἡ διαμάχη μάλιστα ἐπεξετάθη ἔτι μᾶλλον καὶ ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ καπιταλισμοῦ καὶ συνεργατισμοῦ παρεχώρησε τὴν θέσιν συχνάκις εἰς τὴν σύγκρουσιν μεταξὺ παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν.

Πρόσκις, ἀφ' ὅτου ὁ Charles Gide περιέγραψε εἰς μίαν τῶν πλέον φωτεινῶν διαλέξεών του : «**Αἱ δώδεκα ἀρεταὶ τοῦ συνεργατισμοῦ**», δὲν ἐπανελήφθη ἐν τῷ τύπῳ ἢ σύγκρουσις μεταξὺ τῆς ἠθικῆς τοῦ παραγωγοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ καταναλωτοῦ :

Ἀπὸ τριάκοντα ἐτῶν, ἡ σχολὴ τῶν συνδικαλιστῶν διὰ τοῦ στόματος τοῦ Griffuehles, τοῦ Merrheim, ὡς καὶ διὰ τοῦ στόματος τῶν ψευδοσυνδικαλιστῶν, οἵτινες ὠνομάζοντο Hubert, Lagardelle, Georges Sorel, Ed Berth, δὲν παρέλειψε νὰ ὑμνήσῃ τὴν ἠθικὴν τοῦ παραγωγοῦ, νὰ τὸν ἀνυψώσῃ μέχρις ἐβδόμου οὐρανοῦ, νὰ ἐκθειάσῃ τὴν γενναίαν καὶ εὐγενῆ δράσιν του, νὰ τονίσῃ ὅτι μόνον αὐτὸς δημιουργεῖ, ἀντιπαραβάλλουσα τὴν θέσιν του πρὸς ἐκείνην τοῦ καταναλωτοῦ ὅστις νωθρῶς καταστρέφει. Ἄλλ' ἰδοὺ ὅτι ἀπὸ μακροῦ ὁ Charles Gide ἀπεχάλυψε τὴν πλάνην τῶν ἐσφαλμένων τούτων ἐπιχειρημάτων.

Κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου, εἰς τὸ βάθος παρόμοιαι κρίσεις καὶ ἀντιρρήσεις προβαλλόμεναι ὑπὸ τῶν παραγωγῶν εἶναι πρὸ παντὸς ἄλλου, εὐχάριστοι ἀκροαταί τοῦ πνεύματος, μᾶλλον φιλολογία, παρά οἰκονομικὰ προβλήματα, διότι ἐπὶ τέλους ἀνγκυαία προϋπόθεσις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἶναι ἡ κατανάλωσις ἐνδὸς συνόλου ἀντικειμένων καὶ ὑπηρεσιῶν. Ἡ παραγωγὴ των ὅπως καὶ ἡ κατανάλωσις των ἀποθλέπουν εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἐξ ἄλλου δὲ εἶναι ἀπολύτως φυσικὸν νὰ καταναλίσκωμεν, ἐκείνο τὸ ὁποῖον ἐμοχθήσαμεν νὰ παραγάγωμεν.

Ἀφῆνων τὴν ἀνωφελῆ ταύτην συζήτησιν, ἣ ὁποία μοῦ φαίνεται ν' ἀναδίδῃ ὀλίγον τὴν ὁσμὴν τῶν παλαιῶν σχολαστικῶν ἐριστικῶν συζητήσεων τοῦ μεσαιῶνος, θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐξετάσω, ἐὰν ἡ ἀντίθεσις μεταξύ συνεργατισμοῦ καὶ κεφαλαιοκρατισμοῦ εἶναι πραγματικὴ, βαθεῖα καὶ ἀνυπέρβλητος, ὅπως πολλοὶ παραδέχονται, καὶ μάλιστα ἐὰν αὕτη εὐρίσκεται ἐκεῖ ἔνθα συνήθως τὴν ἀντιλαμβάνονται. Ἐκ τούτων δὲ θὰ ὀρμηθῶ εἰς τὴν σκιαγράφησιν τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τοῦ πιθανοῦ μέλλοντος τοῦ συνεργατισμοῦ.

Ὁ συνεργατισμὸς ἐγέννησε πολλὰς ἐλπίδας εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὁπαδῶν του. Εἶναι ἀρκετὰ δυσχερὲς καὶ νὰ τὰς κατατάξωμεν ἀκόμη. Ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν μίαν πρώτην ὁμάδα, μὲ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἐλαττωμάτων τὰ ὁποῖα ὁ καπιταλισμὸς φαίνεται ὅτι ἀναποφεύκτως προκαλεῖ. Ἡ πρώτη καὶ ὄχι ἀσήμνητος ἐκ τῶν ἐλπίδων αὐτῶν συνίσταται εἰς τὴν ριζικὴν ἐξαφάνισιν ὄλων τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν κρίσεων. Ὀρισμένοι συνεταιρισταὶ σύμφωνοι πρὸς τὴν σοσιαλιστικὴν θεωρίαν, διαδεδομένην τουλάχιστον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Karl Marx, διατυπώνουσι τὴν γνώμην ὅτι αἱ γενικαὶ κρίσεις ὑπερπαραγωγῆς προέρχονται ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῆς ὑπεραξίας, δηλ. ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ σύγχρονος παραγωγή προσανατολίζεται ἀποκλειστικῶς πρὸς τὸ κέρδος καὶ δὲν βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τοῦ κοινοῦ. Προσθέτουσιν ἀκόμη ὅτι αἱ κρίσεις προκαλοῦνται ἐπίσης ἐκ τῆς ἀναρχίας τῆς παραγωγῆς τῆς δημιουργουμένης ἐκ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας.

Ὅθεν λέγουσι τὸ καπιταλιστικὸν κέρδος καὶ ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία, ὁ ἐμπορικὸς καὶ βιομηχανικὸς δηλονότι ἀνταγωνισμὸς, θὰ ἐξαφανισθῶσι διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ συνεργατισμοῦ, συνέπεια δὲ τῆς καταργήσεως θὰ εἶναι καὶ ἡ ἐξαφάνισις τῶν κρίσεων αἵτινες εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν.

Ἄλλ' ἡ θεωρία αὕτη εὐρίσκεται μακρὰν ἀπὸ τὰ πράγματα. Ἐν τῇ πραγματικότητι θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ συνεργατισμὸς δὲν καταργεῖ τὸ κέρδος, ἀλλ' ὅτι τὸ κατανέμει κατὰ διάφορον τρόπον. Πράγματι, δὲν τὸ καταργεῖ καθ' ὅσον, λαμβανόμενον, τὸ ἀποδίδει εἰς ἐκεῖνον ἀπὸ τὸν ὅποιον τὸ εἶχε προηγουμένως ἀφαιρέσει. Ἐπὶ πλέον ὁ συνεργατισμὸς κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου τουλάχιστον, δὲν καταργεῖ ὀλοσχερῶς τὸν συναγωνισμόν.

Ἐπομένως αἱ δύο κύριαι αἰτίαι, τὸ κέρδος καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς, αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν ἐξαφανισμόν τῶν κρίσεων ὑπὸ συνεταιριστικῶν καθεστῶς δὲν παύουσι νὰ ὑφίστανται. Τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήξῃ. Γνωρίζομεν σήμερον ὅτι αἱ κρίσεις εἶναι ἐκ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων τῶν πλέον βαθέως ἐρριζωμένων ὅτι εἶναι συνυφασμένα μὲ τὴν οἰκονομικὴν ψυχολογίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ δυσαρμονία μεταξύ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως προκύπτει σχεδὸν μοιραίως, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἐπιθυμία ἀγορᾶς τοῦ πλήθους τῶν καταναλωτῶν ὑπῆκει εἰς ἐπιδράσεις, εἰς ψυχολογικὰς προκαταλήψεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀδύνατον νὰ προβλεφθῶσιν ἀκριβῶς. Προέρχεται ὠσάυτως ἐκ τῆς ἐπενδύσεως, τῆς ἀποταμιεύσεως εἰς νέας ἐπιχειρήσεις ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς ἥτις δὲν ἐπιτελεῖται παρὰ δι' ἀποτόμων νέων ἐκάστοτε ἀλμάτων, λόγῳ ἀκόμῃ τῶν ψυχολογικῶν ἐνθουσιασμῶν ὅτινες ἀνακυκλοῦνται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἰσχυραὶ ἀπότομοι κινήσεις ἐν τῇ καταναλώσει, καὶ τῇ παραγωγῇ. Ὁ ἀνασυγχρονισμὸς τῶν κινήσεων τούτων ἐπιφέρει ἀποτόμως μίαν ἀνισορροπίαν, ἣ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν κρίσιν.

Δυνάμεθα μόνον νά ἐλπίζωμεν ὅτι τὸ συνεταιριστικὸν καθεστῶς καὶ κατὰ τρόπον πλεόν γενικόν, πᾶν ὅτι θ' ἀποβλέπη εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ πειθαρχίαν τῆς παραγωγῆς, θὰ ἐπιτρέψῃ νά μετριάσῃ τὰς κρίσεις. Ὁ συνεργατισμὸς θὰ συμβάλῃ ἀσφαλῶς εἰς τοῦτο ὡς καὶ ἄλλα ὁμοίως μέτρα, ὡς ἡ ὑπαρξίς ἀκριβῶν στατιστικῶν δεδομένων τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως, ἡ ἔγνωσις τῶν παραγωγῶν, ἡ ἔδρουσις καρτὲλ καὶ τράστ (μετ' ἀφαίρεσιν τῶν σοβαρῶν μειονεκτημάτων τῶν ἐνώσεων τούτων διὰ τοὺς καταναλωτὰς λόγῳ τῆς τάσεως αὐτῶν ν' αὐξάνουν τὰς τιμὰς).

Ὁ μετριασμὸς τῶν κρίσεων ἐπομένως δὲν ἀποτελεῖ τι τὸ ἴδιον τοῦ συνεργατισμοῦ. Ὑπὸ τὴν ἄποψιν ταύτην τὸ συνεταιριστικὸν καθεστῶς δὲν ἀντιτίθεται βασικῶς πρὸς τὸν καπιταλισμὸν.

Τὸ ἴδιον δύναται νά λεχθῆ καὶ διὰ τὴν δευτέραν μορφήν ἢ ὁποῖα συνήθως ἀποδίδεται εἰς τὸν καπιταλισμὸν, ἤτοι τὴν σπατάλην τὴν γενομένην εἰς τὰς μεθόδους παραγωγῆς. Τῷ ὄντι, δὲν ἀμφισβητῶ ὅτι πράγματι εἰς τὸ σύγχρονον οἰκονομικὸν καθεστῶς ἐπιτελεῖται μεγάλη φθορὰ πρώτων ὑλῶν καὶ προσπαθειῶν, ἀλλὰ τοῦτο κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται εἰς τὸν ἀνεπαρκῆ βαθμὸν χρησιμοποίησεως τῆς βιομηχανικῆς τεχνικῆς, καὶ ἀκριβέστερον εἰς τὴν πολὺ μετρίαν διάδοσιν τῶν προσφάτων τεχνικῶν τελειοποιήσεων. Λόγῳ πλάνης ἢ ἀμελείας οἱ βιομήχανοί μας δὲν χρησιμοποιοῦν πρὸς ὄφελός των ὅλας τὰς γνώσεις τῶν ἐφηρμοσμένων ἐπιστημῶν, κατὰ τρόπον ὥστε ν' ἀναλαμβάνωσι ὅλα τὰ ὑποπροϊόντα τῆς παραγωγῆς των. Εἶναι πρόδηλον τὸ συμφέρον των διὰ νά τὸ κάμουν. Ὅθεν ἡ ἀπώλεια δὲν ὀφείλεται εἰς τὸ σύγχρονον οἰκονομικὸν καθεστῶς, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν καὶ ἀτέλειαν.

Εἰς τὰς καπιταλιστικὰς ἐπιχειρήσεις ἀπέδωσαν ἀκόμη τὴν μορφήν ὅτι ἀκολουθοῦν τὰς ὀρέξεις τοῦ κοινοῦ χωρὶς νά ἐρευνῶσι τὰς ἀνάγκας του. Δὲν δύναται τις ν' ἀρνηθῆ ὅτι τοῦτο συμβαίνει ἐνίοτε. Ἄλλ' εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην πρόκειται περὶ παραγωγῶν οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν καλῶς τὸ ἐπάγγελμά των. Δὲν δύναται τις ὀπωσδήποτε νά διαθέσῃ εἰς τὴν κατανάλωσιν προϊόντα τὰ ὁποῖα αὕτη δὲν τὰ θέλει, ἢ ἀκόμη περισσότερον προϊόντα τὰ ὁποῖα δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς.

Ἀκόμη καὶ εἰς τοῦτο δὲν ὑφίσταται μετὰξὺ τοῦ συνεργατισμοῦ καὶ τοῦ καπιταλισμοῦ θαθεῖα ἀντίθεσις, ἢ ὁποῖα νά μὴ δύναται νά ὑπερνικηθῆ.

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν διαφόρων στοιχείων συμπεραίνομεν ὅτι τὰ δύο ταῦτα συστήματα παραλληλιζόμενα εἰς ὅλα τὰ σημεῖα συμφωνοῦν, ἢ ἀκολουθοῦν δρόμους ἐὰν μὴ, τοὺς αὐτοὺς, τουλάχιστον πολὺ ὀλιγώτερον διαφόρους; Ὁὐδαμῶς. Ἐὰν οὕτω ἰσχυρίζετο τις θὰ ἐπιπτε ἀπὸ τὴν μίαν ὑπερβολὴν εἰς τὴν ἄλλην. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι εἰς τρία πολὺ σοβαρὰ σημεῖα, ὑπάρχει πραγματικὴ διαφορὰ μετὰξὺ τῶν δύο συστημάτων.

Καὶ ἐν πρώτοις εἰς τὴν διανομὴν τοῦ κοινωνικοῦ κέρδους. Ἄλλ' εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νά προσδιορίσωμεν ἐπακριβῶς τὸ ζήτημα. Τὸ συνεταιριστικὸν καθεστῶς, λέγουσι συχνά, καταργεῖ τὸ κέρδος, ἐνῶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν ἐμφανῆ σταθερὸν σκοπὸν τῆς καπιταλιστικῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐνταῦθα νομίζομεν ὅτι ὑπάρχει μία παρανόησις. Ὅταν οἱ συνεταιρισταὶ λέγουσι δι' ὀλίγων λέξεων ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς καταργεῖ τὸ κέρδος, θέλουσι δι' αὐτῶν ἀπλῶς νά εἰπῶσιν, ὅτι ὁ συν-

εταιρισμός έχει ως αρχήν να μη ιδιοποιήται το πραγματοποιούμενον κέρδος, ἀλλὰ να τὸ ἀποδίδῃ εἰς τὸν ἀγοραστήν. Ὅλοι οἱ συνεταιρισταὶ συμφωνοῦσιν ὅτι μία ἐπιχειρήσις ἢ ὁποία δὲν θὰ ἀπέβλεπε εἰς τὸ κέρδος θὰ καταστρέφετο, θὰ παρηγεῖτο πάσης οἰκονομικῆς προόδου. Τὸ τελευταῖον τοῦτο συνίστατο καὶ θὰ συνίσταται πάντοτε εἰς τὸ νὰ ἐξοικονομῇ τὸ μεγαλύτερον δυνατόν περιθώριον μεταξὺ τῆς τιμῆς κόστους τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῆς τιμῆς πωλήσεώς του. Ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος ἀποβλέπει κυρίως νὰ περιορίσῃ τὰ ἔξοδα παραγωγῆς χωρὶς ἐκ τούτου νὰ μειοῦνται καὶ οἱ μισθοί, ἤτοι προσπαθεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ κατὰ τὸν καλλίτερον δυνατόν τρόπον τὰς πρώτας ὕλας καὶ τὸν ἀνθρώπινον μόχθον.

Τὸ πρωτότυπον εἶναι, ὅτι αἱ συνεταιριστικαὶ ὀργανώσεις ἀφοῦ καταβάλλουσι πᾶσαν προσπάθειαν νὰ ἐπιτύχωσι τὴν μεγαλύτεραν δυνατὴν ἀξίαν τοῦ συνόλου τῶν χρησιμοποιουμένων μέσων παραγωγῆς, χρησιμοποιοῦσι τὸ κέρδος τοῦτο, ὅπως διαφόρως τῶν καπιταλιστικῶν ἐπιχειρήσεων. Αὐταὶ ἐκουσίως μέρος τοῦ κέρδους ἀποδίδου εἰς τὸν ἀγοραστήν, τὸ ὑπόλοιπον δὲ διατηροῦσιν ὡς ἀποθεματικόν.

Οὕτω, μεταξὺ τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τοῦ συνεργατισμοῦ ὑπάρχει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πραγματικὴ διαφορά, ἀλλ' ἢ διαφορά αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη τὴν ὁποίαν ὁ γενικὸς οὗτος τύπος ὑπονοεῖ.

Παρομοία προβαλλομένη τροποποίησις εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ κέρδους προσλαμβάνει τὴν μεγαλύτεραν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν σπουδαιότητα.

Κι' ὅταν ἀκόμη δὲν ἐπετύγχανε παρὰ μόνον τοῦτο ὁ συνεργατισμός, θὰ ἤξιζε νὰ ὑπερασπίσῃ τις καὶ νὰ ἐκθειάσῃ τὴν ἰδεολογίαν τούτου μὲ θέρμην. Τὸ συνεταιριστικὸν καθεστὼς διατηρεῖ τὴν καπιταλιστικὴν μορφήν τῆς παραγωγῆς. Δηλαδή τὰ ἴδια τεχνικὰ μέσα, τὴν ἴδιαν συγκεντρωτικὴν ἐξουσίαν, ἐμπειπιστευμένην εἰς ἓνα ἢ περισσοτέρους διοικητὰς—μέλη συγκεντρώνοντας ὅλας τὰς ἐξουσίας, τὴν ἴδιαν συναίνεσιν, συνηθέστατα ἐξυπακουομένην, διδομένην παρὰ τῆς γενικῆς συνελεύσεως. Τὴν ἴδιαν ὀργάνωσιν ἐργασίας.

Ἐξ ἄλλου ὁμως, ὁ συνεργατισμός, καταργεῖ ὀλοσχερῶς τὸν τρόπον καθ' ὃν τὸ ἐμπορικόν, τραπεζικόν καὶ βιομηχανικόν κέρδος διενέμετο μέχρι τοῦδε μεταξὺ τῶν διαφόρων προσώπων. Ἀποδίδει τοῦτο εἰς ὅλους τοὺς καταναλωτὰς, ἐπομένως εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀντὶ νὰ συγκεντρωταὶ τοῦτο μεταξὺ τῶν χειρῶν τῶν ἰδιωτῶν ἐπιχειρηματιῶν.

Νὰ δυνηθῇ τις νὰ διαχωρίσῃ τὸ ζήτημα τῆς διανομῆς τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς τεχνικῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς πίστεως, ἰδοὺ μία ἐκ τῶν κυριωτέρων θεωριῶν τῆς συνεταιριστικῆς πείρας, ἢ ὁποία ἤδη εἶναι ἐνὸς περίπου αἰῶνος. Τοῦτο δὲν παραλείπει νὰ ἔχῃ τὰς πλέον μεγάλας θεωρητικὰς συνεπεάς. Καθ' ὅλον τὸν τελευταῖον αἰῶνα, ὁ κλασσικὸς φιλελευθερισμὸς εἶχεν ἐπιθεδαιώσει, ὅτι ὁ κεφαλαιοκρατικὸς μηχανισμὸς τῆς διανομῆς τοῦ κέρδους ἦτο στενωῶς συνδεδεμένος μὲ τὸν κεφαλαιοκρατικὸν μηχανισμόν τῆς παραγωγῆς.

Ἀντιθέτως, ὁ σοσιαλισμὸς ἐτόνωσε γενικῶς τὴν πίστιν ταύτην, ἀπαιτῶν μετὰ πάθους ν' ἀφαιρεθῇ ἢ παραγωγῇ ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ νὰ παραδοθῇ εἰς τὸ Κράτος, τὸ ὅποιον ἐκπροσωπεῖ τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Ὁ σοσιαλισμὸς ἐπίστευε ὅτι τοῦτο ἀπετέλει τὴν ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν μιᾶς ριζικῆς ἀλλαγῆς τοῦ τρόπου τῆς διαμονῆς τοῦ κέρδους.

Ἡ πολιτικὴ θεωρία μὲ τὴν σειράν της κατέληξεν εἰς ἀνάλογον συμπέρασμα. Ἀὕτη παρετήρησεν ὅτι, ὁ καπιταλισμὸς ἀφοῦ ἔφθασε τὸν ἀνώτατον βαθμὸν συγκεντρώσεως, εἰς τράστ, ἔθνικὰ μονοπώλια, ἔθετεν ἐν κινδύνῳ σοβαρῶς, δοθείσης τῆς παντοδυναμίας του, ὅλας τὰς δημοσίας καὶ ἰδιωτικὰς ἐλευθερίας.

Ἡ οἰκονομικὴ δύναμις τῶν τράστ δύναται νὰ συνθλίψῃ ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν τῶν μισθωτῶν. Ὡς ἐκ τούτου εὐρέθημεν ἀντιμέτωποι πρὸ τοῦ τραγικοῦ διλήμματος ἢ νὰ θυσιάσωμεν τὰς ἰδιωτικὰς καὶ δημοσίας πρωτοβουλίας μας εἰς τὴν δργάνωσιν τῆς καλυτέρας δυνατῆς παραγωγῆς ἢ νὰ κρατήσωμεν ὑψηλὰ καὶ σθεναρῶς ὅλας μας τὰς ἐλευθερίας καὶ νὰ ἀφήσωμεν δλόκληρον τὴν δύναμιν εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν καὶ τὴν πολιτικὴν ζωὴν, ἀλλὰ νὰ παραδεχθῶμεν μίαν ἠλαττωμένην παραγωγὴν.

Ἴδου λοιπὸν ὅτι αἱ φιλελεύθεροι θεωροῦν καὶ αἱ ἐκ παραδόσεως σοσιαλιστικαὶ πεποιθήσεις ἀμφοτέροι διεψεύσθησαν σκληρῶς ὑπὸ τῶν γεγονότων. Εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἀμφοτέροι εἶδον τὸν ἀδιάλυτον δεσμὸν ἐνὸς τύπου παραγωγῆς πρὸς ἓνα τύπον διανομῆς τοῦ κέρδους, ἢ ἀνάπτυξιν τῶν συνεταιρισμῶν ἀπέδειξεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ διαχωρισμὸς, καὶ μάλιστα διαχωρισμὸς ἡδὴ πραγματοποιηθείς. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι κατέστη δυνατόν δι' ἓνα λαὸν ν' ἀποβῇ δραστήριος καὶ ἰσχυρὸς παραγωγός, καταργῶν ἐντελῶς τὴν καπιταλιστικὴν μορφήν τῆς διανομῆς τοῦ κέρδους, ἐνῶ συγχρόνως διατηρεῖ ὅλας τὰς ἐλευθερίας τοῦ πολίτου. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον μᾶθημα τοῦ ὁποίου τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα δυσκόλως δύναται νὰ μεγαλοποιηθοῦν. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην φαίνεται ὡς πολλὸ μεγάλη ἢ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ συνεργατισμοῦ καὶ τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὑπάρχει καὶ ἐν δευτέρῳ σημεῖον διαστάσεως ὅπερ διαφοροποιεῖ θεθέως τὰ δύο ἐν λόγῳ οἰκονομικὰ συστήματα.

Τὸ καπιταλιστικὸν καθεστὼς τείνει νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς πᾶσαν ἐπιχείρησιν τὸ μέγιστον κέρδος. Ἴδου ὅτι ἀπὸ μικροῦ οἱ παραγωγοὶ ἀντελήφθησαν ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν μονοπωλίου τῆς παραγωγῆς τὸ πλεόν μεγάλο κέρδος δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν μεγαλύτεραν δυνατὴν παραγωγὴν καὶ πώλησιν. Ἐπειδὴ ἡ τιμὴ πωλήσεως παντὸς ἀντικειμένου ἐλαττοῦται μετὰ τῆς καταναλώσεώς του, τὸ ποσὸν τῶν πωλήσεων αὐξάνεται πάντοτε ὀλιγώτερον ταχέως ἢ ἢ πώλησις τοῦ περι ὅ πρόκειται ἀντικειμένου (1). Ἐξ ἄλλου συμβαίνει ἐνίοτε ἀπὸ τινος ὀρισμένου σημείου ἢ τιμῆ κόστους ν' ἀνέρχεται μετὰ τῆς παραγωγῆς. Αἱ δύο αὗται περιπτώσεις ἠνωμένοι κάνουν ὥστε τὸ ἀνώτατον καθαρὸν κέρδος νὰ ἐπιτυγχάνεται διὰ τιμὴν πωλήσεως σημαντικῶς ὑψωμένην ἢ ὅποια ἀνταποκρίνεται εἰς παραγωγὴν ἐκουσίως περιωρισμένην.

Αὐτὸ εἶναι τὸ σημεῖον τῆς μεγίστης ἀποδόσεως.

Εἶναι ἀναπόφευκτον ὅπως, πᾶς καπιταλιστῆς ὅστις ἀσχεῖ μονοπώλιον, ἐπιδιώκῃ διὰ τοῦ ἐκουσίου περιορισμοῦ τῆς παραγωγῆς, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν μεγίστην τιμὴν. Παρόμοιος ὅμως περιορισμὸς τῆς παραγωγῆς προξενεῖ φρίκην εἰς τὴν συνεταιριστικὴν ἰδέαν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐκδηλοῦται ζωηρῶς ἢ διαφορὰ τῶν δύο

1) Τοῦτο εἶναι τουλάχιστον ἀληθὲς διὰν ἀντιμετωπίξῃ τις μίαν περίδον ἀρετὰ μακροῦ χρόνου, διότι αἱ περιόδοι βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως ὀδηγοῦν προοκαίρως εἰς φαινομενικὰ ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος.

συστημάτων, τὸ ἐν μὴ ἐπιδιώκον νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας παρὰ διὰ μέσου τοῦ ἀτομικοῦ κέρδους, τὸ ἕτερον ἐπιθυμοῦν νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας, πρὶν ἢ σκεφθῆ τὸ ἴδιον συμφέρον. Ὁ συνεργατισμὸς θέλει νὰ αὐξήσῃ τὴν παραγωγὴν ἐκεῖ ἔνθα ὁ καπιταλισμὸς ἐπιβάλλει περιορισμὸν. Ὁ πρῶτος καταλήγει εἰς τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν πωλήσεως, ἐνῶ ὁ δεύτερος διατηρεῖ ἐκούσιως τὰς τιμὰς εἰς ὑψηλὰ ἐπίπεδα.

Ἐπισημασθεὶς ὅμως εἰπεῖν δὲν πρέπει νὰ ὑπερτιμῶμεν, ἀκριβῶς καθ' ἑαυτὴν τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα τῆς παρατηρήσεως ταύτης.

Αἱ περιπτώσεις ἀπολύτου μονοπωλίου εἶναι σπάνιαι. Τὸ κλασσικὸν παράδειγμα παρέχεται παρὰ τῶν ἱαματικῶν πηγῶν. Πολλοὶ ἀνάδοχοι ἑταιρεῖται προτιμῶσι νὰ μὴ πωλῶσι ὄλην τὴν ποσότητα ὕδατος τὴν ὁποῖαν συγκεντροῦσι καὶ τοῦτο διὰ νὰ προλάβωσι τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν.

Ὅταν σκέπτεται τις τὰς θεραπευτικὰς ιδιότητας τῶν ὑδάτων τούτων, ἀνευρίσκει εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἓν εἶδος ἐπιβουλῆς αὐτόχρονημα ἐγκληματικῆς, ἀπέναντι τῆς ὁλότητος. Ἄλλ' αἱ περιπτώσεις αὗται εἶναι ἐλάχιστα συνήθεις. Αἱ ἴδιαι αἱ ἑταιρεῖαι παραγωγῆς γαιάνθρακος, αἱ ὁποῖαι εἰς τινὰς χώρας ἀσκούσιν ἓν εἶδος μονοπωλίου, λόγῳ τοῦ ὅτι εἰς αὐτὰς τὰ καύσιμα συνήθως εὐρίσκονται εἰς περιορισμένην ποσότητα, δὲν περιορίζουσι τὴν παραγωγὴν τῶν ἀνευ λόγου, καὶ δὲν φαίνονται ν' ἀντιμετωπίζουσιν ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς μεγίστης ἀποδόσεως. Πρὸς στιγμὴν λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ συγκινηθῶμεν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐγωῦσμοῦ ὁ ὁποῖος, συνεπεῖα τοῦ φαινομένου τῆς μεγίστης ἀποδόσεως, παραμένει ἀναμφισβητήτως εἰς τὸν καπιταλισμὸν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ καπιταλισμὸς ἐπιζητεῖ περισσότερον τὸ κέρδος παρὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ κοινού. Ἄλλ' εὐτυχῶς, ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τοῦ ἀπολύτου μονοπωλίου, ὁ ἐπιχειρηματίας πραγματοποιεῖ ἐπὶ τοσοῦτον μεγαλύτερον κέρδος, ὅσον ἢ παραγωγὴν τοῦ ἀνταποκρίνεται καλύτερον εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ κοινού. Πάντως μὲ τὴν ταχέαν πρόοδον τῆς καρτελοποιήσεως δύνανται μετ' ὀλίγον τὰ πράγματα νὰ μεταβληθῶσι.

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης προκύπτει ὅτι τὰ δύο συστήματα, ὁ καπιταλισμὸς καὶ ὁ συνεργατισμὸς οὐσιαστικῶς ἔχουν δύο θεωρητικὰς καὶ πρακτικὰς ἀσυμφωνίας, ὧν ἡ σπουδαιότερη εἶναι μεγάλη.

Ἐὰς σημειωθῆ ἀκόμη καὶ μία τρίτη αἰσθητὴ διαφορά μεταξὺ τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τοῦ συνεργατισμοῦ. Ὁ συνεργατισμὸς χωρὶς νὰ καταργῆ τὸν μισθωτὸν, βελτιώνει μεγάλως τὴν θέσιν αὐτοῦ.

Νὰ φθάσῃ εἰς τὴν δλοκληρωτικὴν κατάργησιν τῶν μισθωτῶν. Μίαν τοιαύτην ἀρετὴν ἀπέδωσαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸν συνεργατισμὸν. Πόσας ἐλπίδας καὶ μόνον ἢ ἀναγγελία τῆς καταργήσεως τῶν μισθωτῶν, δὲν διήγειρε ἀπὸ ἡμίσεος αἰῶνος εἰς τὰς ψυχὰς ἑκατομμυρίων καὶ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων; Οὐχ ἦττον μετὰ μίαν περίοδον ἐνθουσιασμοῦ, ἐξηφανίσθησαν αὗται. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις δεικνύει ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἀναγκάζουσα ἡμᾶς — πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μέγα εὐεργέτημα ὅσον ἀφορᾷ τὸν κοινωνικὸν πλοῦτον — νὰ κατασκευάσωμεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀκριβότερα ἐργαλεῖα, ἀπεχώρησεν ὀριστικῶς τὸν ἐργάτην τῆς κυριότητος τῶν ἐργαλείων του. Οὐδὲν καθεστῶς, μὴ ἐξαιρουμένου οὐδὲ τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, δύνανται νὰ καταργήσῃ τοὺς μισθωτοὺς.

Οὐχ' ἦττον ὁ συνεργατισμὸς διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν «κατὰ μετοχὰς συν-

εταιρισμῶν» συνιστωμένων μεταξύ τῶν μισθωτῶν, διὰ τῆς ὑπευθύνου παρ' αὐτῶν διαχειρίσεως διὰ τῆς παραχωρήσεως δικαϊώματος ἐπιβλέψεως τοῦ προσωπικοῦ ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, καταλήγοντος εἰς τὴν ἐκλογὴν μικροῦ ἀριθμοῦ ἀντιπροσώπων ἐκ τοῦ προσωπικοῦ διὰ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῶν συνεταιρισμῶν, ὑποχρεοῦται νὰ βελτιώσῃ τὸν μισθὸν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ τὸν καταστήσῃ σχεδὸν ἀγνώριστον. Ὅπως θαυμάσια ἔχει παρατηρήσῃ ὁ Ch. Gide ὅτι τὸ πρόβλημα τῶν μισθωτῶν, δὲν εἶναι εἰς τὸ βάθος παρὰ πρόβλημα διανομῆς τοῦ κέρδους. Διὰ ἄλλο πρὸ παντὸς παραπονεῖται ὁ ἐργάτης, ἐὰν μὴ διὰ τὸ ἐπίπεδον τῶν μισθῶν τὸ ὁποῖον ὡς ἔχει, ἀφήνει εἰς τὴν κεφαλαιούχον ἕνα μεγάλο κέρδος. Ὅθεν εἰς τὸ συνεταιριστικὸν καθεστῶς, ὁ μέτοχος ὡς κεφαλαιούχος δὲν προσπορίζεται κανένα κέρδος. Ἐξαιρουμένου τοῦ μέρους τοῦ μεταφερομένου εἰς τὰ ἐταιρικά ἀποθεματικά, τὸ υπόλοιπον κέρδος ἀποδίδεται εἰς τὸ καταναλωτικὸν κοινὸν δηλ. εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Εἰς τί θὰ χρησιμεύσῃ λοιπὸν εἰς τοὺς ἐργάτας νὰ ἐπιτύχωσιν ὑπὸ τὸ συνεταιριστικὸν καθεστῶς ὑψηλότερον ὀνομαστικὸν μισθόν;

Τὸ κόστος τῆς ζωῆς δι' αὐτοὺς ὡς καὶ δι' ὅλους θ' αὐξάνεται ἐξ ἴσου. Θὰ ζημιῶνται δὲ ὡς καταναλωταὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κερδίζουσι ὡς παραγωγοί. Οὕτω ὁ συνεργατισμὸς ἔχει τὴν ἀπαράμιλλον ἀρετὴν νὰ καθιστᾷ ἀνωφελεῖς, ἤτοι ἄνευ περιεχομένου, τὰς συγχρόνους ἐριστικὰς συζητήσεις, τὰς διεξαγομένας μεταξύ κεφαλαιῶν καὶ ἐργασίας ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν ἡμερομισθίων. Ἐξ ἴσου ἀξιοσημειώτος ὅπως καὶ αἱ δύο πρῶται εἶναι καὶ ἡ τρίτη διαφορά, ἣτις θεωρεῖται βασική, μεταξύ συνεργατισμοῦ καὶ κεφαλαιοκρατισμοῦ.

Γενομένης τῆς προκαταρκτικῆς ταύτης ἀναλύσεως, ἴδωμεν ἤδη πῶς δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν τὸν συνεργατισμὸν, ὁ ὁποῖος θὰ δυνηθῇ νὰ πραγματοποιηθῇ, δυστυχῶς ὅμως μετὰ πολλὰ ἔτη. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ φανώμεν προσεκτικοί. Ὁ ἴδιος ὁ Karl Marx δὲν ἔδωκεν ἀξιωματικὸν παράδειγμα τῆς συνέσεως ταύτης, διότι εἰς τὸ Κεφάλαιον ἔπειτα ἀπὸ ἀνοικτήρμονα κριτικὴν καὶ ὑπὲρ τὸ δέον αὐστηρὰν εἰς τινὰ σημεῖα, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, περὶ τῆς κρατούσης τάξεως, ἀπέφυγε πᾶσαν πρόβλεψιν περὶ τοῦ μέλλοντος. Παρὰ ταῦτα, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος, ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ παρατήρησις τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων, ἐσημείωσαν τοιαύτας προόδους, ὥστε ἐκεῖνο ὅπερ ἐφαίνετο ἄλλοτε παράλογον, ἀναμφιβόλως δὲν φαίνεται πλέον σήμερον.

Ἐν πρώτοις, κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου εἰς πᾶσαν εὐημεροῦσαν οἰκονομικὴν κοινωνίαν, ἀκόμη καὶ ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ ἀκραιφνοῦς συνεργατισμοῦ, ἡ ἀρχὴ τῆς ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς ἐλευθερίας, τοῦτέστιν τὸ δικαίωμα δι' ἕκαστον νὰ δημιουργήσῃ νέας οἰκονομικὰς ἐπιχειρήσεις, πρέπει νὰ μείνῃ σεβαστὴ καὶ τοῦτο κατ' ἀρχὴν, ἀφοῦ θέσωμεν κατὰ μέρος ἀρκετὰ πολυαριθμοὺς ἐξαιρέσεις. Προχωρῶ ἀκόμη μακρύτερον. Μοῦ φαίνεται ἀδύνατον νὰ φαντασθῶ οἰκονομικὸν καθεστῶς, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ὑπῆρχον πολυαριθμοὶ οἰκονομικαὶ ἐπιχειρήσεις. Ἰδίᾳ εἶναι τοῦτο πρόδηλον εἰς τὴν γεωργίαν, ἔνθα ὅλαι αἱ κεφαλαιοκρατικαὶ καὶ συνεταιρικοὶ προσπάθειαι διὰ τὴν ἀγροτικὴν ἐκμετάλλευσιν μέχρι τοῦδε ἀπέτυχον.

Ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ μάλιστα εἰς τὰς νέας βιομηχανίας, ἔνθα οἱ κίνδυνοι εἶναι πολὺ μεγάλοι, ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία θὰ διατηρήσῃ φαντάζομαι πάντοτε τὸν σημαντικώτερον ρόλον.

Ἐν συντόμῳ, πιστεύω ὅτι αἱ συνεταιριστικαὶ ὀργανώσεις θὰ καταλάβωσιν

ἀξιόλογον θέσιν εἰς τὸ ἐμπόριον, βιομηχανίαν καὶ τὴν τραπεζικὴν, οὐχὶ ὁμως καὶ ἀποκλειστικὴν καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἐξῆς τεσσάρων διαφόρων μέσων :

1ον) Κατὰ πρῶτον, διὰ τῆς αὐτομάτου ἐξελίξεως τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως καὶ τῶν καταστημάτων χονδρικῆς πωλήσεως. Ἡ κεφαλαιοκρατικὴ συγκέντρωσις τὴν ὁποῖαν πραγματοποιοῦσι ἀνά εἴκοσι ἔτη οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ καταστήματα χονδρικῆς πωλήσεως, εἰς χώρας ὅπως ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἑλβετία (θὰ ἔλεγον καὶ τὴν Γερμανίαν ἐὰν ὁ μέγας καὶ φοβερὸς πληθωρισμὸς δὲν ἐξηνέμιζε ὅλας τὰς οἰκονομίας τοῦ συνεταιρισμοῦ ὡς κεφαλαιούχου) ἔφερον ἀξιόλογα ἀποτελέσματα. Ὑπενθυμίζω εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὅτι οἱ ἀγγλικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ οἱ δύο Wholesales τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου εἶχον τῷ 1925 ὡς συνεταιρικὸν κεφάλαιον καὶ ἀποθεματικὰ πλεόν τῶν 15 1/2, δισεκατομμυρίων γαλλικῶν φράγκων καὶ διέθετον ἐπὶ πλεόν 14 1/2, δισεκατομμύρια δανεικὰ κεφάλαια. Διεχειρίζοντο ἐπομένως πλεόν τῶν 29 · 30 δισεκατομμύρια γαλλικὰ φράγκα.

2ον) Πιστεύομεν ὅτι τὰ Κράτη διαπνεόμενα ὀλονὲν καὶ περισσότερον ὑπὸ δημοκρατικῶν ἀντιλήψεων, θὰ προβαίνοῦσι καθ' ἡμέραν καὶ περισσότερον εἰς τὸν σχηματισμὸν σημαντικοῦ ἀριθμοῦ κοινωφελῶν ἐπιχειρήσεων (1) συμφώνως πρὸς τὸν τύπον τὸν ὁποῖον τὸ Βέλγιον εἶχε τὴν τιμὴν νὰ ἐπινοήσῃ τῷ 1860, ἐκτὸς βεβαίως πάσης θεωρητικῆς προκαταλήψεως.

Δὲν μοῦ διαφεύγει ὅτι, ὑπὸ τὸ οἰκονομικὸν πρῖσμα, ἡ δημιουργία πολυαριθμῶν κοινωφελῶν ἐπιχειρήσεων, θὰ συνίστα πρὸ παντὸς ἄλλου τὸ κέρδος διὰ τὰς δημοκρατικὰς τάξεις τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας καὶ τῆς κατακτήσεως τῶν δημοσίων ἀρχῶν. Ἐὰν τὸ Κράτος, δηλ. αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι πολλαπλασιάζουσι πολὺ τὸν ἀριθμὸν τῶν τοιούτων ἐπιχειρήσεων δίδουσαι εἰς αὐτάς τὴν ὑπαρξίν καὶ ἀφίνουσαι ἔπειτα αὐτάς νὰ πετάξωσι μὲ τὰ ἴδια αὐτῶν πτερὰ, θὰ δυνηθῶσι ταχέως νὰ διαδραματίσωσι σοβαρώτατον οἰκονομικὸν ρόλον.

Ἐλάχιστον κατ' ὀλίγον, ὅχι μόνον τὸ μικρὸν, τὸ μέσον καὶ τὸ μέγα ἰδιωτικὸν ἐμπόριον, θὰ ἐξαφανισθῶσι κατὰ μέγα μέρος εἰς ὄφελος τῶν συνεταιρισμῶν (τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ γεγονός εἰς ὄρισμένα χωρία καὶ περιοχὰς τῆς Γαλλίας) ἀλλὰ καὶ μέγας ἀριθμὸς ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ἀνηκουσῶν εἰς τὰς μικράς, μέσας καὶ μεγάλας τραπέζας καὶ βιομηχανίας θὰ ἐξαφανισθῶσι μὲ τὴν σειράν των.

3ον) Θὰ παραμείνωσι κυρίως ὄρισμένος ἀριθμὸς κεφαλαιοκρατικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ μεγάλου ἐμπορίου, τῶν μεγάλων τραπεζῶν καὶ τῆς μεγάλης βιομηχανίας.

Ἐνταῦθα δύο περιπτώσεις θὰ δυνηθῶσι νὰ ἐμφανισθῶσι. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν πολλαὶ δημόσιαι ὑπηρεσίαι ἀποφασίζουσαι νὰ ἐπενδύσωσιν ἀξιόλογα κεφάλαια εἰς κοινωφελεῖς ἐπιχειρήσεις θὰ ἐπιζητήσωσι νὰ δημιουργήσωσι δι' αὐτῶν ἐπιφόδους ἀνταγωνιστὰς τῶν μεγάλων κεφαλαιοκρατικῶν ἐπιχειρήσεων. Οὕτω νέοι συνεταιριστικοὶ ὄργανισμοὶ θὰ ἀμφισβητήσωσιν ἀπὸ τοὺς τελευταίους τὴν

1) Παραδείγματα τοιούτων τύπων ἐπιχειρήσεων παρέχουν ἢ κατὰ τὸ 1860 Ἰδρυθεῖσα Crédit Communal Belge, ἢ κατὰ τὸ ἔτος 1884, Ἰδρυθεῖσα Βελγικὴ εἰταιρεία μικροσυνδρομῶν κ.ἀ. Αὗται ἀποτελοῦν κοινωφελεῖς ἐπιχειρήσεις, ἰδρυμέναι παρὰ τοῦ Κράτους, κοινοτήτων κ.λ.π., αἵτινες ἐργάζονται πρὸς ὄφελος τῶν ἀγοραστῶν τῶν προϊόντων καὶ ὑπηρεσιῶν τῆς καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοιοζουσῶν πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως.

ἀγορὰν καὶ τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις, παρόμοιον σχέδιον θὰ ἦτο τελείως πραγματοποιήσιμον, ἀφοῦ οἱ συνεταιρισμοὶ ἔχουσι τὴν ἰδίαν οἰκονομικὴν ἀποτελεσματικότητα, ὁποῖαν καὶ αἱ πλεονεκτήματα διευθυνόμεναι κεφαλαιοκρατικαὶ ἐπιχειρήσεις.

Παρουσιάζεται ὁμοίως μία ἄλλη ὑπόθεσις, ἢ μάλλον ἔν ἄλλο μέσον οἰκονομικοῦ μετασχηματισμοῦ θὰ χρησιμοποιοῦνται: βλέπομεν ἀπὸ τοῦδε παρόμοιον τρόπον νὰ ἐκδηλώνεται.

Ἔχει τις νὰ παρατηρήσῃ ὅτι αἱ πολλὰ μεγάλα κεπιταλιστικὰ ἐπιχειρήσεις, ἀκριβῶς διότι εἶναι πολὺ ἐξηπλωμένα καὶ διότι ἡ ὄρασις των προσλαμβάνει ἐθνικὴν σημασίαν ὑψώθησαν ὑπεράνω τῆς μοναδικῆς ἐπιδιώξεως τοῦ ἰδιωτικοῦ κέρδους. Ὅχι μόνον αἱ ὑπὲρ τοῦ Κράτους ἐλεγχομένοι μεγάλοι ἐπιχειρήσεις, ὡς αἱ μεγάλοι ἐκδοτικαὶ τράπεζαι, αἱ σιδηροδρομικαὶ καὶ ἀεροπορικαὶ ἑταιρεῖαι κλπ., διοικοῦνται παρὰ τῶν διοικητῶν των κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐξυπηρετοῦν τὸ δημόσιον συμφέρον ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἕνα κέρδος. Τοῦτο εἶναι δλοφάνερρον διὰ τοὺς σιδηροδρόμους. Ἄς ἐξετασθῇ ἀκόμη ἡ περίπτωση τῶν ἑταιρειῶν παραγωγῆς ἀνθρακος ἐν Γαλλίᾳ. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι αὗται δὲν κερδίζουσι. Ἐν τούτοις αὗται δὲν ἠῤῥησαν τὰς τιμὰς τοῦ ἀνθρακος διαρκούσης τῆς ἀπεργίας ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅσον καὶ ἂν αὗται θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ πράξουσι, καὶ τοῦτο διότι ἐκτὸς τοῦ ζητήματος τοῦ ἐθνικοῦ καθήκοντος, οἱ διευθύνονται των κατενόησαν ἀκόμη, ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἐξυπηρετεῖ εἰς τίποτε νὰ στραγγαλίσωσι τὰς Γαλλικὰς ἐπιχειρήσεις διὰ τῶν λίαν ὑψωμένων τιμῶν πωλήσεως. Καθιστῶντες διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἀδύνατον τὴν ἐξπαγωγὴν καὶ περιορίζοντες κατὰ πολὺ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν θὰ προεκάλλουν ἀνεργίαν, θὰ κατέστρεφον τοὺς πελάτας των καὶ τέλος θὰ ἐξημιούοντο αὗται αἱ ἴδιαι. Ἐν μίᾳ λέξει ὅταν μία ἐπιχείρησις γίνῃ ἐξαιρετικῶς σοδαρά, τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τῆς καταλήγει νὰ συμπύπτῃ εἰς μεγάλον βαθμὸν μὲ τὸ ἐθνικὸν τοιοῦτον.

Ἐξ ἄλλου σημειώσατε ὅτι ἐπὶ μάλλον καὶ μάλλον αἱ μεγάλοι ἐπιχειρήσεις ἐλέγχονται ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ὅχι μόνον τὰ τιμολόγια τῶν σιδηροδρόμων, ἀλλὰ καὶ αἱ τιμαὶ τοῦ ἀνθρακος, πετρελαίου, τοῦ οἴνοπνεύματος, ἐν ὠρισμένῳ μέτρῳ τῆς ζακαχάρως καὶ πολλῶν ἄλλων προϊόντων ὀρίζονται ὑπὸ τῶν παραγωγῶν μετ' ἔγκρισιν τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐπὶ τοῦ ἑξῆς ἔσονται δύο δρόμοι διεπισδύσεως ἐπιρροῶν καὶ μεριμνῶν καθαρῶς κοινωνικῶν ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῶν μεγάλων κεφαλαιοκρατικῶν βιομηχανικῶν α) τὸ καλῶς νοούμενον συμφέρον των καὶ β) ἡ πίεσις τοῦ Κράτους.

Τὸ νὰ γίνῃ ἔν θῆμα ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου πρὸς τὰ ἐμπρὸς οὐδεμίαν δυσχερῆ εἰς ἐμφανίζεται θεωρητικῶς τοῦλάχιστον. Πιστεύω ὅτι μοιραίως, οὐ μόνον τὸ Κράτος, ἀλλὰ αὗτοι οὗτοι οἱ ἄμεσοι ἀντιπρόσωποι τῶν συνεταιριστικῶν ὀργανώσεων δηλ. οἱ καταναλωταὶ θὰ διεπισδύσωσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πραγμάτων, εἰς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῶν μεγάλων κεφαλαιοκρατικῶν ἐπιχειρήσεων, αἵτινες ἐνέχουσιν ἐθνικὴν σπουδαιότητα. Οὕτω ἐπὶ μάλλον καὶ μάλλον θὰ ἐμποτισθῶσι τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ ἄς εἴπωμεν ἀκριβέστερον τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας οἱ μεγάλοι οἰκονομικοὶ ὀργανισμοὶ ὡς εἶναι τὰ καρτέλ καὶ τὰ τράστ.

Θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, τὴν ὁποῖαν ἀλλοίμονον δὲν θὰ ἴδωμεν οἱ σύγχρονοι, κατὰ

τὴν ὁποίαν ἡ κοινωνικοποίησις ἢ ὄπερ σημαίνει τὸ ἴδιον ὁ συνεργατισμός, τῶν ἄλλοτε ἰδιωτικῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων θὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατόν πλήρης. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὰ καρτέλ καὶ τὰ τράστ θὰ ἔχωσι συείδησιν ὅτι δὲν ἀποτελοῦν ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις, ἀλλ' ἀληθῶς κοινωνικὰς ὑπηρεσίας, δοθέντος ἐννοεῖται ὅτι ἡ διαχείρισίς των θὰ παραμείνῃ ἐλευθέρα, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι θὰ εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὸ ἔλλειμμα ὡς καὶ διὰ τὴν διαφύλαξιν τῶν κερδῶν των, ἅτινα θὰ φυλάσσωσιν ὡς ἀποθεματικὰ κεφάλαια ἢ θὰ διανέμωσι ταῦτα τμηματικῶς εἰς τοὺς πελάτας των.

Ἦδη, συνηθέστατα, αἱ μεγάλαι κεφαλαιοκρατικαὶ ἐπιχειρήσεις δὲν διανέμουν παρὰ μικρὸν μέρος ἴσον πρὸς 1 — 2 % μόνον ἐπὶ τῶν ἐτησίων ἐργασιῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, μεταφέρουσαι εἰς τὰ ἀποθεματικά, ἐπομένως ἐπενδύουσαι εἰς ὄφελος ὄλων, σοβαρὸν μέρος τῶν κερδῶν των.

Αὗται αὗται λοιπὸν αἱ μεγάλαι κεφαλαιοκρατικαὶ ἐπιχειρήσεις τείνουσι, ἔκοῦσαι ἄκουσαι, πρὸς θεαίαν κοινωνικοποίησιν. Ἐπίσης, θὰ εἴπω, ὅτι ἐν τινὶ μέτρῳ, ἀλλ' ἐν τινὶ μέτρῳ μόνον, οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ αἱ ἐξελιγμένοι κεφαλαιοκρατικαὶ ἐπιχειρήσεις, αἱ ἐμπεποτισμένοι μὲ τὸ γενικὸν συμφέρον συγχέονται ὄχι μόνον εἰς τὸν μηχανισμόν των, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν των πολιτικὴν καὶ εἰς τὸν σκοπὸν.

4ον) Τέλος, δύναται τις νὰ πιστεύῃ ὅτι πόλεις καὶ νομοὶ δὲν θ' ἀρνηθῶσι νὰ ἀναλάβωσι τὴν διαχείρισιν μιᾶς κατηγορίας ἀπλῶν οικονομικῶν ἐπιχειρήσεων : ὕδατος, ἀερίοφωτος, τροχιοδρόμων, ὡς ἐπίσης ἀφιλοκερδῶν ὑπηρεσιῶν ὑγεινῆς, κατασκευῆς εὐθυγῶν οἰκιῶν καὶ γενικῶς σύνολον ἀφιλοκερδῶν δημοτικῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προτείνω νὰ ὀνομάσωμεν κοινωνικὰς ὑπηρεσίας.

Συγχρόνως οἱ δημόσιοι ὄργανισμοὶ θὰ ὑπογράψουν μετὰ μεγάλου ἀναμφιβόλως ἀριθμοῦ κεφαλαιοκρατικῶν ἐπιχειρήσεων ἑταιρικὰ συμβόλαια ἐκ τῶν ὁποίων θὰ προσπορίζωνται ὄρισμένον κέρδος. Πολυάριθμοι εἶναι ἤδη ἐν Γερμανίᾳ αἱ τοιαῦται μικτὰ οικονομικὰ ἑταιρεῖαι αἱ συσταθεῖσαι μετὰ ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ δημοσίων ὀργανισμῶν. Οὕτω θὰ προκύψῃ σοβαρὰ συνεργασία μετὰ μεγάλου ἀριθμοῦ ὀργανισμῶν καὶ προσπαθειῶν διὰ τὴν ἐπιδίωξιν κοινοῦ ἀποτελέσματος, ἀνεξάρτητοι συνεταιρισμοὶ, κοινωνικαὶ ἐπιχειρήσεις ἀναδεικνύμεναι ὑπὸ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, δημοτικαὶ ὑπηρεσίαι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀφιλοκερδῶς λειτουργοῦσαι, μικτὰ οικονομικὰ ἑταιρεῖαι συνιστώμεναι μετὰ ἰδιωτῶν καὶ δημοσίων ὑπηρεσιῶν, τέλος, κεφαλαιοκρατικὰ καρτέλ καὶ τράστ ὑποκείμενα εἰς τὸν αὐξάνοντα διαποτισμὸν κοινωνικῶν ἐπιδράσεων, ὅλοι αὗτοι οἱ οικονομικοὶ ὄργανισμοὶ θὰ πραγματοποιήσωσι διὰ τῆς κοινῆς ἐνεργείας, ἀληθῆ δημοσίαν ἢ συνεταιριστικὴν οικονομίαν, ἢ ὁποία θὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν κεφαλαιοκρατικὴν οικονομίαν.

Εἶναι πρόδηλον, ὅτι εἰς παρομοίαν οικονομικὴν ὀργάνωσιν θὰ συνεχίζεται ἐν τινὶ μέτρῳ ὁ ἀνταγωνισμός. Ἀνέκαθεν ἀποστρέφομαι ἐκεῖνο τὸ ὅποσον δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ μεγάλον οικονομικὸν στρατόνα, ὅπως τὸν ἀντελήφθη ὁμᾶς κοινωνιολόγων ἦτοι τὴν μονοπώλησιν ἐνδὲς ἐθνικοῦ παραγωγικοῦ κλάδου ὑπὸ δημοσίας ὑπηρεσίας. Ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε ἡ ἄσκησις πραγματικοῦ καὶ ἰδίᾳ νομίμου μονοπωλίου ἀνέκοψε τὸ πνεῦμα τῆς προόδου καὶ ἐπροκάλεσε τὴν ρουτίαν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ κοινοῦ τόσον ὡς πρὸς τὰς τιμὰς, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν ποιότητα. Διὰ τοῦτο εἶναι εὐχῆς ἔργον, δι' αὐτὴν ταύτην τὴν συνεταιριστικὴν

ιδεάν, νά παραμείνη έντελῶς ἀδέσμευτος ἀριθμὸς ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων. Πρέπει, ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ νά ὑπάρχη τὸ κίνητρον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ ἡ ἀμιλλα, ἣτις ἐξ αὐτοῦ προκαλεῖται. Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν καρτελλοποιηθῆ ἐν μέρει ἡ ἐθνικὴ παραγωγή, ἡ προσπάθεια τοῦ Κράτους ὀφείλει νά συγκρατήσῃ, ὅσον εἶναι δυνατόν, τὴν ἀναγκαίαν ταύτην ἀμιλλαν, καταργοῦν ἐν ἀνάγκῃ τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς, εἰς τρόπον ὥστε νά αἰσθανθῆ αὕτη τὸν ξένον συναγωνισμόν.

Εἰς περίπτωσιν μάλιστα, καθ' ἣν ἡ ἐθνικὴ παραγωγή μονοπωληθῆ ὑπὸ συνεταιριστικῶν ὀργανώσεων, εἰς περίπτωσιν π.χ. καθ' ἣν ἡ μεταλλουργία φθάσει νά ὀργανωθῆ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς συνεταιρισμούς, εἰς μίαν χώραν, τότε δύναται τις νά ἐλπίζῃ ὅτι ἡ ἐθνικὴ παραγωγή θὰ κατανεμηθῆ κατὰ περιοχάς, μεταξὺ συνεταιριστικῶν ἐργαστηρίων καὶ ἐργοστασίων, διατηρούντων τὴν ἐμπορικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν, ἂν ὄχι καὶ τὴν νομικὴν τοιαύτην. Δύναται τις νά ἀντιληφθῆ, πολὺ καλὰ ὅτι τὰ διάφορα ἐργαστήρια μιᾶς συνεταιριστικῆς ἐπιχειρήσεως μέχρι ἐνὸς σημείου συναγωνίζονται μεταξὺ των, προσφέροντα τὰ προϊόντα εἰς διαφόρους τιμὰς, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ χώρα δὲν εἶναι κατανεμημένη αὐτοδικαίως εἰς ζώνας, προοριζομένας δι' ἕκαστον κέντρον παραγωγῆς.

Ὅττω τὰ ἀνταγωνιζόμενα συνεταιριστικὰ ἐργαστήρια, καταβάλλοντα τὰ ἴδια ἡμερομίσθια, δὲν θὰ ἐπιζητήσωσι νά πραγματοποιήσωσιν οἰκονομίας εἰς θάρος αὐτῶν, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσωσι δι' ἄλλων μέσων νά ἐπιτύχωσι καλυτέραν τιμὴν κόστους, ὅπερ θὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον καὶ ὠφέλειαν τῶν καταναλωτῶν. Δὲν θὰ πρόκειται ὁμοίως καὶ νά προκαλέσουν μεταξὺ των ἀμείλικτον ἀνταγωνισμόν, οὔτε νά ἐπιδοθῶσιν εἰς παραγωγὴν ὑπὲρ τὰς γνωστὰς ἐκ τοῦ παρελθόντος κοινωνικὰς ἀνάγκας, ἀλλὰ θὰ πρόκειται νά μὴ ἀφήσωσι νά ἐξαφανισθῆ ἡ οἰκονομικῶς γονιμοποιὸς ἀμιλλα.

Τὸ ἀποτέλεσμα ὄλων αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν, αἵτινες συμπίπτουσι τρόπον τινά, θὰ εἶναι νά ἀπαλλαγῆ σοβαρῶς τὸ Κράτος ἀπὸ ὅτι εἶναι κυρίως εἰπεῖν διαχειρίσεις καὶ παραγωγῆ.

Ἡ πείρα τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως καὶ τῶν Βελγικῶν κοινωφελῶν ἐπιχειρήσεων ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι δυνατόν νά ἐπιτευχθῆ ἡ κοινωνικοποίησις ἀνευ τῆς κρατικοποιήσεως. Χάριν εἰς τοὺς μὲν καὶ τοὺς δέ, θὰ εἶναι δυνατόν τοῦ λοιποῦ νά ἐπιζητηθῆαι τὸ γενικὸν συμφέρον καὶ νά διαχέεται τὸ ἐμπορικὸν καὶ βιομηχανικὸν κέρδος μεταξὺ τῶν καταναλωτῶν μελῶν ἐνὸς ἔθνους, χωρὶς ὁμοίως μὲ τοῦτο νά παύσῃ ν' ἀφήνῃ πᾶσαν πρωτοβουλίαν καὶ ἐλευθερίαν διαχειρίσεως τῶν ἰδιωτικῶν ἐταιρειῶν. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ παρὰ τοῦ Κράτους παραγωγή δὲν ἔχει πλέον λόγον ὑπάρξεως, ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τῶν πολεμικῶν ἐργοστασίων καὶ τῶν φορολογικῶν μονοπωλίων.

Ὁ συνεργατισμὸς ἐπιβάλλει ὅττω πλήρη κατανομήν ἀρμοδιότητων. Εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς πολιτικοὺς ἀνατίθεται ἡ διακυβέρνησις τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τοὺς συνεταιριστικοὺς ὀργανισμούς, τοὺς ὁποίους οἱ καταναλωταὶ — εἴτε ἰδιῶται, εἴτε δημόσια ὑπηρεσίαι — ἐδημιούργησαν ἢ διοίκησις τῶν πραγμάτων. Ἐνῶ ὁ κρατικὸς σοσιαλισμὸς ἀπέτυχεν, ὁ συνεργατισμὸς ἀποδεικνύεται ὡς τὸ μόνον καθεστὸς τὸ ὅποιον θὰ ἐφαρμόσῃ ἀποκλειστικῶς τὴν θαυμασίαν σκέψιν τοῦ Saint-Simon, περὶ τοῦ διαχωρισμοῦ τῆς κυβερνήσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς διοικήσεως τῶν πραγμάτων.

Προοδευτική ύποκατάστασις τῆς ιδιωτικῆς οἰκονομίας δηλ. τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ προσωπικοῦ κέρδους ὑπὸ τῆς δημοσίας οἰκονομίας δηλ. τῆς ἰδέας τῆς κοινωνικῆς ὑπηρεσίας ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου προοδευτικῆ ἐξασθένεισις τῶν κοινωνικῶν συγκρούσεων δηλ. συνδιαλλαγὴ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ κεφαλαίουκρατικοῦ κέρδους καὶ τῆς βελτιώσεως τῶν μισθῶν, ἀποτελοῦν τὰ δύο μεγάλα πλεονεκτήματα τοῦ συνεταιριστικοῦ καθεστῶτος ἔναντι τοῦ ἐπικρατοῦντος τοιούτου.

Εἰς ποίας ἰδέας ὀφείλει τὰ πλεονεκτήματά του ὁ συνεργατισμὸς ;

Ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸ γεγονός· ὅτι ὁ συνεργατισμὸς ἐφρόντισε νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν του τὴν πραγματικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου δηλ. τὸν ἐγωϊσμόν, τὸ αἰσθημα τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος — καὶ ἰδίᾳ ἐπέτυχε νὰ οἰκοδομήσῃ ἐπὶ τῆς τόσον περιορισμένης αὐτῆς βάσεως, τὸν ἀλτρουϊσμόν. Ἐντὶ νὰ λάβῃ ὡς βάσιν ὁ κρατικὸς σοσιαλισμὸς ἢ ὁ κολλεκτιβισμὸς τὴν ἀδικαιολόγητον ὑπόθεσιν ὅτι θὰ ἀλλάξῃ ριζικῶς ἢ ψυχολογικῆ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι φύσει καλὸς ἢ ὅτι θὰ γίνῃ προσεχῶς, ὁ συνεργατισμὸς ἐπέτυχε νὰ συνδυάσῃ εὐφυῶς τὴν ἐγωκεντρικὴν ἀρχὴν ἢ ὁποία ὁδηγεῖ τὸν ἀνθρώπον, μετὰ τῆς ἀλτρουϊστικῆς ἀρχῆς τῶν συνεταιριστικῶν ὀργανώσεων. Τὸ μυστικὸν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ συνεργατισμοῦ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι εἶδε τὸν ἀνθρώπον ὡς καταναλωτὴν καὶ οὐχὶ ὡς παραγωγόν. Τὸ συμφέρον παντὸς συνεταιρίου εἶναι πράγματι νὰ παραμένῃ ἢ θύρα τοῦ συνεταιρισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ μέλος ἀνοικτὴ, ἵνα εἰσέρχωνται νέοι συνεταιριοὶ καταναλωταί, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπιτυχῶνται διὰ τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τῶν μελῶν, ἢ μείωσις τῶν τιμῶν ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως ὄλων τῶν προϊόντων.

Εἰς τὸ συνεταιριστικὸν καθεστῶς, τὸ συμφέρον ἐκάστου εἶναι ὅτι οἱ ἐργάται τῆς ἑνδεκάτης ὥρας, πληρῶνονται ὅπως καὶ οἱ ἐργάται τῆς πρώτης ὥρας.

Δι' αὐτοῦ κατανοεῖ τις ὅτι ὁ συνεργατισμὸς εἶναι ἢ μόνη οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀρχὴ ἢ ὁποία ἐπέτυχε ν' ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν σύγκρουσιν τῶν προσωπικῶν ἐγωϊσμῶν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ταπεινότητα, τῆξιν δικαιοσύνης καὶ ἀλτρουϊσμοῦ.

Ὁ συνεργατισμὸς δαίκνυται διὰ τοῦ ρεαλισμοῦ ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐμπνέεται ἀνώτερος τοῦ κλασσικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἐνῶ συγχρόνως ὑπερέχει τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ διὰ τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τὰς ὁποίας ἐπιδιώκει. Ἐντὶ νὰ βασισθῇ εἰς τὸν νομικὸν καταναγκασμόν, καὶ εἰς τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ὁ συνεργατισμὸς στηρίζεται ἐπὶ τῆς συνεργασίας καὶ τῆς ἀμοιβαίας συμπαθείας τῶν τάξεων. Ὅθεν, ὁ ἀγὼν τῶν τάξεων, ὅστις δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰ μὴ ὁ ἐγωϊσμὸς μετατοπισμένος εἰς τὸ κοινωνικὸν ἐπίπεδον, ἐὰν πράγματι εὐρίσκειται εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀποβαίνει συνηθέστατα ἄγονος καὶ μάλιστα καταστρεπτικὸς.

Ἡ ἐνθάρρυνσις τῆς πάλης τῶν τάξεων δὲν ἀποτελεῖ μόνον κακὴν πράξιν, ἀλλ' εἶναι ἀκόμη καὶ μιὰ πλάνη τοῦ πνεύματος, διότι ἢ ἀμοιβαιότης τῶν ἀναγκῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων εἶναι ἢ καλυτέρα διδασκαλία πάσης κοινωνιολογικῆς μελέτης.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ἰδεαλισμὸς ὅστις εὐρίσκειται εἰς τὴν βάσιν τοῦ συνεργατισμοῦ ἀποτελεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἀδυναμίαν του, διότι αἱ μεγάλοι ἀνθρώπιναι μάχαι. ἐξακολούθουσι νὰ παρακινουῦνται ἀπὸ τὸ αἰσθημα τῆς ζήλοτυπίας παρὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς ἀλληλοβοήθειας.

Θάττον ἢ δράδιον ὅμως, ἢ στεριότης παρομοίων συναισθημάτων θὰ ἐμφανι-

οθη καθαρὰ εἰς τὰ μάτια τοῦ πλήθους. Ἄλλως τε θὰ ἦτο παράδοξον νὰ ἀλληλο-ὑποβλέπωνται μεταξύ των αἱ κοινωνικαὶ τάξεις μιᾶς χώρας, ἐνῶ ἀντιλαμβάνεται τις ὅτι οἱ διάφοροι λαοὶ εἶναι ἀλληλέγγυοι μεταξύ των, καὶ μάλιστα ἀδελφοὶ ὅπως διαθεβαίωνουν. Δὲν εἶναι φανερόν διὰ κάθε καλλιεργημένον πνεῦμα ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἀλληλεγγύη μεταξύ τῶν διαφόρων τάξεων τῆς αὐτῆς χώρας πρέπει νὰ εἶναι τουλάχιστον τόσον στενὴ, ὅσον καὶ ἡ διεθνὴς ἀλληλεγγύη μεταξύ τῶν ἐργα-τῶν διαφόρων χωρῶν :

Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ προβλέψωμεν πολὺ καθαρὰ ὅτι αἱ ἐργατικαὶ μᾶζαι θὰ ἀναγνωρίσωσιν, ἀργὰ ἢ σύντομα, τὴν ὀπτικὴν ἀπάτην των. Ἀπὸ τώρα — καὶ τὸ λέγω διότι τὸ ἤκουσα ἀπὸ τὸ ἴδιο των τὸ στόμα — ἀρκετὸς ἀριθμὸς Γάλλων συνδικαλιστικῶν ἀρχηγῶν γνωρίζουσι τὴν πλάνην, ἢ καλῦτερον ἄς εἴπωμεν τὴν ὑπερβολὴν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ δόγμα τῆς πάλης τῶν τάξεων, ἀντιμετωπιζομένης ἀπολύτως καὶ ἄνευ ὀρίων ἀλλὰ κρίνουσι πολὺ ἐπικίνδυνον ἢ ἀκόμη πολὺ μεταίαν νὰ διακηρύξωσι δημοσίως τὴν νέαν των πεποίθησιν. Συγχρόνως αἱ ἀστικαὶ τάξεις, τῶν ὁποίων αἱ ἀντιλήψεις παραμένουσι συχνάκις ἀξιοθρηνητῶς στενόκαρδοι, ὀφείλουσι νὰ κατανοήσωσι τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἐργατῶν καὶ ἀναθεωρήσωσι μέγαν ἀριθμὸν ἐσφαλμένων ἀντιλήψεων. Εἰς τὸν δρόμον ὁ ὁποῖος ἀνοίγεται διὰ τὴν ἀμοιβαίαν κατανόησιν τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ὁ συνεργατισμὸς συνέβαλε καὶ θὰ συμβάλῃ σοβαρῶς.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀντιλαμβάνεται τις ὅτι εἶναι περιττόν, νὰ διερωτηθῇ τις ἐὰν ὁ συνεργατισμὸς ἀποτελεῖ ἢ ὄχι σοσιαλιστικὸν καθεστῶς.

Ἡ ἐρώτησις παραμένει ἄνευ ἀναντιρρήτου ἀπαντήσεως, διότι αὕτη ἐξαρτᾶται ἐξ ὀλοκλήρου ἐκ τοῦ περιεχομένου τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται εἰς τὴν λέξιν σοσιαλισμὸς. Πάντως, τῇ ἀληθείᾳ, ἢ ἀπάντησις, κατὰ τὴν γνώμην μου, δὲν εἶναι ἀμφίβολος. Ἐπειδὴ ἡ ἔννοια τοῦ σοσιαλισμοῦ περιλαμβάνει ἓν σύστημα, ἔνθα τὰ μέσα παραγωγῆς καὶ μεταφορᾶς θὰ ἔχουν κοινωνικοποιηθῇ, ὁ συνεργατισμὸς προφανῶς εἶναι καὶ οὗτος σοσιαλιστικὸν καθεστῶς, ὅπερ παραλλάσσει καὶ ἀποτελεῖ ἓνα νέον οὐσιωδῶς τύπον.

Ὁ συνεργατισμὸς δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰ μὴ ἓνας ἐνεργὸς σοσιαλισμὸς, πραγματικὸς καὶ κατὰ βάθος φιλελεύθερος ἀκόμη, μολονότι αἱ διάφοροι λέξεις θὰ παραξενεύονται ἐκ τοῦ τρόπου τῆς παρατάξεώς των.

Ὁ συνεργατισμὸς ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς του εἶναι σοσιαλιστῆς, ὑπὸ τὴν καλυτέραν ἔννοιαν τῆς λέξεως, ἐνῶ ὡς πρὸς τὰ μέσα εἶναι φιλελεύθερος καὶ μάλιστα ἀτομικιστῆς. Πραγματικὸς κεφαλαιοκρατισμὸς ἄνευ κεφαλαιοκρατῶν, συνενώνει τὰ κοινωνικὰ πλεονεκτήματα τῆς κρατικῆς ἐπιχειρήσεως μὲ τὰ ἐμπορικὰ καὶ τεχνικὰ πλεονεκτήματα τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἐκλεκτικὸς τύπος, ὑπὸ τὴν εὐγενῆ ἔννοιαν τοῦ δρου, ἰδιόρρυθμος καὶ τιμητικὴ συμφωνία τῶν ἀτομοκρατικῶν θεωριῶν καὶ τῶν θεωριῶν τῶν ἐμπνεομένων ὑπὸ τοῦ σοσιαλισμοῦ, παραλαμβάνει ἐξ αὐτῶν ὅτι γόνιμον περιλαμβάνουσι.

Ἡ πεῖρα ἐνισχύουσα τὴν θεωρίαν, εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι ὁ συνεργατισμὸς θὰ γνωρίσῃ ἐν τῇ προσεχεῖ μέλλοντι τοιαύτην ἐξέλιξιν, ὥστε ὁ ἰδιωτικὸς κεφαλαιοκρατισμὸς καὶ τὰ σοσιαλιστικὰ συστήματα θὰ φθάσωσι νὰ συγχωνευθῶσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς ἓν νέον καθεστῶς ὅπερ θὰ συνενώσῃ τὰς ἀρετὰς των, χωρὶς ὁμῶς νὰ μετέχῃ καὶ τῶν ἀδυναμιῶν των.